

ภาพตัวละครแม่เลี้ยงเดี่ยวในภาพยนตร์สั้นมลายูร่วมสมัย: การศึกษาเปรียบเทียบกรณี *StigMa Lea* กับ *Kabut Semalam*

นูรีดา อิบนิสลุyman¹

Received: August 23, 2025

Revised: December 04, 2025

Accepted: December 25, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาภาพของแม่เลี้ยงเดี่ยวในภาพยนตร์สั้น *StigMa Lea* และ *Kabut Semalam* โดยใช้การวิเคราะห์ตัวบทผ่านกรอบแนวคิดสตรีนิยมคลื่นลูกที่สามและสตรีนิยมอิสลาม เพื่อวิเคราะห์ “อำนาจในการเลือก” ของผู้หญิงมลายูมุสลิมในบริบทที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน ใน *StigMa Lea* ลีลาดำรงชีวิตในเมืองใหญ่ของสิงคโปร์ เลือกประกาศอัตลักษณ์ใหม่ในฐานะ single mom และปฏิเสธคำว่า “janda” (หญิงหย่าร้าง) เพื่อท้าทายค่านิยมชายเป็นใหญ่ ขณะที่ใน *Kabut Semalam* มัสตูรากลายเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวหลังสูญเสียสามีจากอุบัติเหตุ อาศัยอยู่ในชนบทของมาเลเซีย ใช้ความเจ็บและศรัทธาเป็นกลยุทธ์ในการต่อรองกับการตีตราทางสังคม ทั้งสองตัวละครแสดงให้เห็นว่าความเป็นแม่ไม่จำเป็นต้องผูกกับการมีชีวิต แต่คือภาวะผู้นำที่เชื่อมโยงกับความรักความรับผิดชอบ และการเลี้ยงดูลูกให้เติบโตอย่างมีศักดิ์ศรี บทวิเคราะห์นี้เสนอว่า ภาพยนตร์มลายูร่วมสมัยกำลังเปลี่ยนภาพของแม่เลี้ยงเดี่ยวจาก “ผู้หญิงที่ต้องได้รับการเติมเต็ม” ไปสู่ “ผู้หญิงที่มีอำนาจและคุณค่าในตัวเอง”

คำสำคัญ: แม่เลี้ยงเดี่ยว, ภาพยนตร์สั้น, สตรีมลายูมุสลิมในมาเลเซียและสิงคโปร์, สตรีนิยมอิสลาม, สตรีนิยมคลื่นลูกที่สาม

¹ หน่วยงานผู้แต่ง: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อีเมล: nuhuzda@yahoo.com

The Portrayal of Single Mother Characters in Contemporary Malay Short Films: Comparative Study of *StigMa Lea* and *Kabut Semalam*

Nureeda Ibni Sulaiman²

Received: August 23, 2025

Revised: December 04, 2025

Accepted: December 25, 2025

Abstract

This article examines the portrayal of single mothers in the short films *StigMa Lea* and *Kabut Semalam* through feminist textual analysis, framed by third-wave feminism and Islamic feminism, to analyze the “agency” exercised by Malay Muslim women in contrasting contexts. In *StigMa Lea*, Lea, clearly situated within Singapore’s urban setting, reconstructs her identity as a “single mom” while rejecting the label “janda” (divorced woman), thereby challenging patriarchal norms. In contrast, In *Kabut Semalam*, Mastura, a widow residing in rural Malaysia, employs silence and faith as strategies to negotiate social stigma. Both characters illustrate that motherhood does not require a marital partnership but constitutes a form of leadership grounded in love, responsibility, and the dignified upbringing of children. This analysis argues that contemporary Malay films are reshaping the image of single mothers from women who need to be “completed” to women who possess inherent power and self-worth.

Keywords: single mother, short film, Malay Muslim women in Malaysia and Singapore, Islamic feminism, third-wave feminism

² Affiliation: Department of Eastern Languages, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.

E-mail: nuhuzda@yahoo.com

1. บทนำ

ในทศวรรษที่ผ่านมา สถานภาพของ “แม่เลี้ยงเดี่ยว” (single mother) ได้กลายเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เติบโตขึ้นอย่างมีนัยสำคัญในหลายประเทศมุสลิมรวมถึงมาเลเซีย การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ทำให้สถาบันครอบครัวต้องเผชิญความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ส่งผลให้บทบาทของสตรีในฐานะแม่ ภรรยา และผู้นำครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะในกรณีของแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ต้องทำหน้าที่สองบทบาทในคนเดียว บทบาทที่ซ้อนทับกันนี้ มักถูกสังคมมองผ่านกรอบศีลธรรมแบบจารีต กระแสความเคร่งครัดทางศาสนา และอคติทางเพศ ทำให้แม่เลี้ยงเดี่ยวในบริบทมุสลิมต้องเผชิญการตีตราและการลดทอนคุณค่าทางสังคม (Parker, Riyani, & Nolan, 2016)

อย่างไรก็ดี งานวิจัยในมาเลเซียเกี่ยวกับแม่เลี้ยงเดี่ยวจำนวนมากยังคงให้ความสำคัญกับมิติด้านเศรษฐกิจและสวัสดิการเป็นหลัก ขณะที่มิติอัตลักษณ์และภาพตัวละคร โดยเฉพาะในสื่อบันเทิง กลับได้รับความสนใจในระดับที่จำกัด ทั้งที่ภาพยนตร์และละครโทรทัศน์มีบทบาทสำคัญในการเสนอภาพและความเข้าใจของสาธารณชนเกี่ยวกับบทบาทสตรี โดยเฉพาะบทบาทที่แตกต่างจากกรอบครอบครัวแบบดั้งเดิม (Intan Hashimah, Azman, & Noraida, 2015)

บทความวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาภาพตัวละครแม่เลี้ยงเดี่ยวในภาพยนตร์สั้นมลายูร่วมสมัยสองเรื่อง ได้แก่ *StigMa Lea* จากประเทศสิงคโปร์ และ *Kabut Semalam* จากประเทศมาเลเซีย ซึ่งทั้งสองเรื่องได้นำเสนอชีวิตของแม่เลี้ยงเดี่ยวผ่านมุมมองที่ต่างจากภาพเหมารวมแบบเดิม ๆ คือไม่มุ่งเน้นที่ความล้มเหลว ความอ่อนแอ หรือการรอความช่วยเหลือจากเพศชาย หากแต่นำเสนอภาพของผู้หญิงผู้มีความศักดิ์ศรี มีศรัทธา และใช้ยุทธศาสตร์ของความเจ็บ ความอดทน และการประกอบสร้างตนเองในการดำรงชีวิต

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ภาพตัวละครแม่เลี้ยงเดี่ยวผ่านกรอบแนวคิดสตรีนิยมคลื่นลูกที่สาม (third-wave feminism) ซึ่งเน้นการวิเคราะห์ความหลากหลายของประสบการณ์ผู้หญิง และเปิดรับความซับซ้อนของอัตลักษณ์ผู้หญิง ในฐานะแม่เลี้ยงเดี่ยวที่เผชิญกับศีลธรรมแบบจารีต ความคาดหวังทางศาสนา และสถานภาพครอบครัวในสังคมมุสลิม โดยไม่ตัดสินหรือจำกัดความหมายของ “ความเป็นหญิง” แบบใดแบบหนึ่ง และแนวคิดสตรีนิยมอิสลาม (Islamic feminism) ที่ให้ความสำคัญกับการใช้ศรัทธาเป็นเครื่องมือสร้างอัตลักษณ์ ในงานวิจัยนี้ ตัวละครแม่เลี้ยงเดี่ยวเลือกเผชิญแรงกดดันจากสังคมผ่านการใช้ศรัทธา ความเจ็บ และความรักต่อลูก ซึ่งตรงกับหลักคิดของสตรีนิยมอิสลามที่ผู้หญิงไม่ได้ต่อสู้ด้วยการปฏิเสธศาสนา แต่เลือกใช้ความศรัทธาเป็นเครื่องมือในการฟื้นอัตลักษณ์และศักดิ์ศรีของตน

ผู้วิจัยเลือกภาพยนตร์สองเรื่องจากสองประเทศที่มีบริบทมลายูอิสลามต่างกัน เนื่องจากต้องการเปรียบเทียบและวิเคราะห์ภาพแทนของแม่เลี้ยงเดี่ยวในมิติที่หลากหลาย ทั้งในแง่ของการต่อรองอัตลักษณ์ ความศรัทธา และการปรับตัวในระบบเศรษฐกิจและสังคมร่วมสมัย

ผลของการศึกษานี้คาดว่าจะนำไปสู่การทำความเข้าใจที่ลุ่มลึกยิ่งขึ้นต่อบทบาทของแม่เลี้ยงเดี่ยวในบริบทสังคมมลายูมุสลิมร่วมสมัย โดยมีได้ผู้ติดกับกรอบศีลธรรมแบบอนุรักษนิยม หากเปิดพื้นที่ให้เห็นถึงความหลากหลายของการดำรงอยู่ที่มีศักดิ์ศรี มีศรัทธา และพลังของผู้หญิงในฐานะผู้นำครอบครัว

2. ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาจำนวนมากชี้ให้เห็นว่า สื่อในภูมิภาคมาลายูโดยเฉพาะสื่อบันเทิง เช่น ละครโทรทัศน์ และนิตยสาร มักนำเสนอแม่เลี้ยงเดี่ยวหรือผู้หญิงในบทบาทแม่ภายใต้กรอบศีลธรรมแบบจารีตที่ผูกสถานะแม่เข้ากับการเป็นภรรยาและครอบครัวสมบูรณ์ ส่งผลให้ภาพแทนแม่เลี้ยงเดี่ยวมักถูกสร้างผ่านเรื่องเล่าของความล้มเหลวในการสร้างครอบครัว ขาดผู้นำ และต้องพึ่งพิงการช่วยเหลือจากภายนอกมากกว่าการเป็นผู้กำหนดชีวิตด้วยตนเอง (Ainurliza, Dini Farhana, Norazirawati, Siti Norbaya, & Mohd Faizal, 2017; Siti Zobidah, Maizatul Haizan, & Mus Chairil, 2021)

สื่อภาพยนตร์ก็ชี้แนวโน้มทำนองเดียวกัน Mastura (2019) วิเคราะห์ว่าการแทนภาพผู้หญิงในภาพยนตร์มาลายู มักเชื่อมโยงกับคุณค่าดั้งเดิมอย่างความบริสุทธิ์ ความสงบเสงี่ยม และศีลธรรม ซึ่งเป็นการมองผ่านสายตาของระเบียบชายเป็นใหญ่ ในขณะที่ Ainurliza et al. (2017) ชี้ให้เห็นว่า สื่อโทรทัศน์ในมาเลเซียมักเน้นบทบาทของผู้หญิงในฐานะแม่ที่ยอมเสียสละและยอมรับโชคชะตามากกว่าที่จะส่งเสริมภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่มีพลังในการต่อรองหรือสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้กับตนเอง

ในด้านแนวคิด การศึกษาภาพแทนของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสื่อจำเป็นต้องเข้าใจว่าสื่อไม่เพียงทำหน้าที่สะท้อนความเป็นจริงทางสังคม แต่ยังมามีบทบาทในการผลิตซ้ำและประกอบสร้างอัตลักษณ์ผ่านกรอบความหมายที่ฝังรากอยู่ในวัฒนธรรม ศีลธรรม และศาสนา แนวคิดเรื่อง “ความซ้อนทับของอัตลักษณ์” (intersectionality) ซึ่งเสนอโดย Crenshaw (1991) ช่วยเปิดพื้นที่ในการทำความเข้าใจว่าบทบาทของผู้หญิงไม่สามารถพิจารณาแยกขาดจากปัจจัยอื่น เช่น ชนชั้น เชื้อชาติ ศาสนา หรือสถานภาพทางครอบครัว โดยเฉพาะในบริบทมาลายูมุสลิมที่ศาสนาไม่เพียงเป็นระบบความเชื่อ แต่เป็นวิถีชีวิตที่หล่อหลอมบทบาทและคุณค่าของผู้หญิง การวิเคราะห์ภาพของแม่เลี้ยงเดี่ยวมุสลิมจึงต้องพิจารณาอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมในฐานะปัจจัยที่ทับซ้อนและเชื่อมโยงกับภาวะความเป็นแม่ในรูปแบบที่แตกต่างจากบริบทตะวันตก

ในแง่มุมมองศาสนา นักคิดสตรีนิยมอิสลามอย่าง Amina Wadud (1999) ได้แสดงให้เห็นว่า ความเป็นผู้หญิงกับความศรัทธาทางศาสนาไม่ใช่สิ่งที่ขัดแย้งกัน ในทางกลับกันสามารถหลอมรวมกันเป็นกรอบการดำเนินชีวิตที่ให้คุณค่าและความหมายแก่ผู้หญิงในฐานะมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยเธอยืนยันว่าการเผยแพร่คำสอนในพระคัมภีร์อัลกุรอานควรสะท้อนความเสมอภาคระหว่างหญิงและชายไม่ใช่ภายใต้อคติแบบชายเป็นใหญ่ (Wadud, 1999) และแนวทางนี้จะไม่ขัดแย้งกับหลักการศาสนา แต่สร้างสรรค์คุณค่าในการดำรงชีวิตของผู้หญิงในบริบทอิสลาม ในขณะที่ Lila Abu-Lughod (2002) ได้วิพากษ์การมองผู้หญิงมุสลิมในฐานะ “เหยื่อ” หรือ “ผู้รอคอยความช่วยเหลือ” โดยเสนอว่าควรมองผู้หญิงมุสลิมเป็นผู้มีพลังต่อรองกับโครงสร้างทางอำนาจผ่านตัวตนและบริบทของพวกเธอเอง (Abu-Lughod, 2002)

ทิศทางเหล่านี้สะท้อนถึงการเปลี่ยนผ่านทางความคิดอย่างชัดเจน จากเดิมที่แม่เลี้ยงเดี่ยวถูกมองว่าเป็นภาระของ “ปัญหาครอบครัว” หรือ “ผู้หญิงที่ล้มเหลวในชีวิตครอบครัว” สู่การมองเห็นว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวสามารถดำรงอยู่ด้วยศักดิ์ศรี มีพลังในการตัดสินใจ และสร้างครอบครัวในแบบของตนเองโดยไม่จำเป็นต้องมีคู่ครอง งานศึกษาหลายชิ้นในช่วงหลังจึงมุ่งสำรวจมิติความซับซ้อนของบทบาทแม่เลี้ยงเดี่ยวในเชิงอารมณ์ สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และศาสนาอย่างรอบด้าน

หนึ่งในกรณีศึกษาที่โดดเด่นคือ การวิเคราะห์ภาพยนตร์สั้นอินโดนีเซียเรื่อง Ibu Ora Sare โดยใช้กรอบสัญศาสตร์ของ Charles S. Peirce ซึ่งพบว่าตัวละครแม่ของโกกอนต้องแบกรับบทบาททั้งในฐานะแม่และพ่อ ทั้งในด้านการเลี้ยงดู การหาเลี้ยงชีพ และการกำกับพฤติกรรมลูกชาย ภาพของเธอจึงสะท้อนพลังในการปรับตัวและการฝ่าอคติที่มองว่าแม่เลี้ยงเดี่ยว “ไม่สมบูรณ์” งานชิ้นนี้เน้นว่าภาพแทนในสื่อสามารถพลิกกลับจากความอ่อนแอสู่ความเข้มแข็ง (Nahumury, Tania, Nugraha, & Antony, 2024) เช่นเดียวกับตัวละครเลียลา จาก *StigMa Lea* ที่แม้จะถูกสังคมตีตราหลังหย่าร้าง แต่ยังคงดำรงตน

อย่างมั่นคงผ่านความศรัทธา และการประกอบอาชีพสุจริต ขณะเดียวกัน มัสตูรา จาก *Kabut Semalam* ซึ่งต้องเลี้ยงลูกที่มีความต้องการพิเศษเพียงลำพังหลังการสูญเสียสามี ก็ยังยึดมั่นในหลักศาสนาและใช้ความเจ็บเป็นพื้นที่แห่งความมั่นคง

ในขณะเดียวกัน งานวิจัยเกี่ยวกับภาพยนตร์มาเลเซียหลังปี 2000 พบการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในการแทนภาพผู้หญิงมลายูมุสลิม โดยเฉพาะการเสนอภาพผู้หญิงที่มีความเฉลียวฉลาด มีอำนาจในการตัดสินใจ และยึดมั่นในหลักศาสนาอย่างลึกซึ้ง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนปรากฏการณ์ระดับสังคมและวัฒนธรรมภายในประเทศที่ส่งเสริมให้ภาพยนตร์ทางศาสนาได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น การแทนภาพผู้หญิงจึงไม่จำเป็นต้องแยกออกจากศาสนา (Mastura, 2019) หากสามารถดำรงอยู่ร่วมกับความศรัทธาและความเป็นแม่ในแบบที่ผู้หญิงเลือกจะกำหนดเอง ตัวละครลียา และ มัสตูรา จึงกลายเป็นภาพของตัวละครผู้หญิงที่สามารถดำรงตนอย่างมีพลังแม้อยู่ภายใต้บริบททางสังคมและศีลธรรมแบบจารีต

จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมา ผู้วิจัยพบว่าการศึกษาที่มุ่งวิเคราะห์ภาพตัวละครของแม่เลี้ยงเดี่ยวในภาพยนตร์สั้นอย่างลึกซึ้งยังมีน้อย ทั้งที่สื่อรูปแบบนี้มีลักษณะยืดหยุ่นสูงและเปิดโอกาสให้ผู้สร้างสามารถสะท้อนประสบการณ์ของผู้หญิงนอกกระแสหลักได้อย่างหลากหลาย งานวิจัยนี้จึงมุ่งเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว โดยวิเคราะห์ตัวละครแม่เลี้ยงเดี่ยวผ่านกรอบแนวคิดสตรีนิยมคลื่นลูกที่สามและสตรีนิยมอิสลาม เพื่อทำความเข้าใจอัตลักษณ์ที่ทับซ้อนด้วยปัจจัย ทางเพศ ศาสนา ชนชั้น และสถานภาพครอบครัว ตลอดจนพิจารณาวิธีที่ผู้หญิงเหล่านี้เจรจาต่อรองบทบาทของตนผ่านศรัทธา ความเจ็บ และการเลี้ยงดูลูกอย่างมีศักดิ์ศรี

3. กรอบแนวคิดและระเบียบวิธีวิจัย

3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดสตรีนิยมคลื่นลูกที่สาม (third-wave feminism) ก่อเกิดขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 1990 ท่ามกลางบริบทของโลกยุคหลังอาณานิคมและโลกาภิวัตน์ ซึ่งผู้หญิงในหลายภูมิภาค โดยเฉพาะผู้หญิงผิวสี ชนชั้นแรงงาน และผู้หญิงในประเทศกำลังพัฒนา ต่างชี้ให้เห็นข้อจำกัดของสตรีนิยมกระแสหลักในคลื่นลูกแรกและลูกที่สอง ที่มักเน้นการปลดแอกในแบบตะวันตก และลดทอนความหลากหลายของประสบการณ์หญิง แนวคิดคลื่นลูกที่สามจึงเน้นการยอมรับความแตกต่างทางอัตลักษณ์ (identity) และบริบทเฉพาะของผู้หญิงแต่ละกลุ่ม โดยเฉพาะแนวคิด “ความทับซ้อนของอัตลักษณ์” (intersectionality) (Crenshaw, 1991) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงหนึ่งคนอาจเผชิญการกดทับจากหลายมิติพร้อมกัน เช่น ศาสนา เพศ ชนชั้น และสถานภาพแม่เลี้ยงเดี่ยว งานวิจัยนี้จึงใช้แนวคิดนี้ในการวิเคราะห์ว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวมลายูมุสลิมเผชิญแรงกดดันที่หลากหลายซึ่งซ้อนทับกันอย่างลึกซึ้ง ขณะเดียวกันสตรีนิยมคลื่นลูกที่สามยังให้คุณค่ากับ “อำนาจในการเลือก” (agency) ในรูปแบบที่หลากหลาย (multiplicity of agency) ซึ่งไม่จำกัดเฉพาะการเลือกต่อต้านแบบเปิดเผยหรือลี้ลับโครงสร้าง หากแต่รวมถึงการเลือกอยู่ในศรัทธา การยืนยันบทบาทของแม่ และการใช้กลยุทธ์ทางวัฒนธรรมเพื่อรักษาศักดิ์ศรีตนเอง โดยเฉพาะแนวคิด “การต่อต้านอย่างเงียบ” (resistant agency) และ “ความเงียบเชิงกลยุทธ์” (strategic silence) ซึ่งเป็นวิธีควบคุมสถานการณ์ที่ไม่เอื้อและหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าโดยตรง (Heywood & Drake, 1997; hooks, 2000)

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังให้ความสำคัญกับความรู้ที่ตั้งอยู่บนบริบทท้องถิ่น (contextualized knowledge) (hooks, 2000; Mohanty, 2003) ซึ่งเน้นว่าการเข้าใจแม่เลี้ยงเดี่ยวมลายูมุสลิม ต้องพิจารณาร่วมกับศาสนาและจารีตเฉพาะถิ่น ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยกรอบแนวคิดแบบตะวันตกกระแสหลักเพียงอย่างเดียว ในบริบทงานวิจัยจึงใช้กรอบแนวคิด **สตรีนิยมอิสลาม** (Islamic feminism) เพื่ออธิบายพลังและศักดิ์ศรีของผู้หญิงที่เกิดจากการยึดมั่นในหลักศาสนา นักคิดอย่าง Amina Wadud

(1999) เสนอการตีความอัลกุรอานใหม่ที่ยืนยันบทบาทของผู้หญิงในฐานะมนุษย์ที่เท่าเทียม มีเกียรติ และเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณของครอบครัว Lila Abu-Lughod (2002) ก็เสนอว่า ผู้หญิงมุสลิมไม่ควรถูกมองว่าเป็น “เหยื่อ” หากแต่เป็นผู้ที่มี “อำนาจในการเลือก” ในการต่อรองกับโครงสร้างอำนาจที่ซับซ้อน ขณะที่ Saba Mahmood (2005) เสริมว่า ผู้หญิงสามารถแสดง “อำนาจในการเลือก” ได้แม้ภายใต้กรอบศาสนา โดยผ่าน “ความศรัทธาแบบสัมพันธ์” (relational faith) ที่ผสานเข้ากับระบบครอบครัวและชุมชนอย่างกลมกลืน การยึดมั่นในคุณค่าทางจิตวิญญาณรวมถึงการใช้คุณค่าทางศาสนา อย่างความสุภาพ (akhlaq) ความอดทน (sabr) และความเสียสละ (tadhiyah) แนวคิดดังกล่าวจึงเน้นการเสริมพลัง (empowerment) ให้ผู้หญิงโดยไม่ขัดกับหลักศาสนา เน้นการเข้าใจผู้หญิงในฐานะผู้ยึดมั่นในศรัทธาและคุณธรรม

ที่สำคัญแนวคิดสตรีนิยมอิสลามมิได้จำกัดอยู่เพียงในเชิงทฤษฎี แต่ยังมีมิติของการเคลื่อนไหวในทางปฏิบัติผ่าน “การต่อรองจากภายใน” เช่น การตีความศาสนาใหม่ การต่อสู้เพื่อสิทธิทางครอบครัว สิทธิในศาลชารีอะห์ และการเข้าถึงการศึกษา ตัวอย่างของการเคลื่อนไหวเช่น “Sisters in Islam” ในมาเลเซียที่ใช้ทั้งกรอบศาสนาและกฎหมายเพื่อยืนยันสิทธิสตรี โดยไม่ละทิ้งศรัทธาหรืออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Anwar, 2001; Chee, 2007; Moll, 2010) เมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิด **สตรีนิยมคลื่นลูกที่สาม** ซึ่งเน้นการเปิดพื้นที่ให้เสียงผู้หญิงที่แตกต่าง โดยเฉพาะผู้หญิงผิวสี ชนชั้นแรงงาน หรือผู้หญิงในโลกมุสลิมผ่านกรอบ “การทับซ้อนของอัตลักษณ์” ทั้งสองแนวคิดล้วนเน้นบริบทเฉพาะ และการต้านทานจากภายใน แต่มีความต่างกันในระดับของ “พื้นที่ต่อรอง” โดยสตรีนิยมคลื่นลูกที่สามมักใช้ **วัฒนธรรมร่วมสมัย** เป็นพื้นที่ต่อสู้ เช่น สื่อ ศิลปะ และอัตลักษณ์ทางเพศ ในขณะที่สตรีนิยมอิสลามใช้ **ศาสนาและจารีต** เป็นพื้นที่ต่อรอง และสร้างอำนาจภายใต้กรอบศรัทธา

การประสานสองแนวคิดนี้จึงทำให้งานวิจัยสามารถเข้าใจประสบการณ์ของแม่เลี้ยงเดี่ยวมลายูมุสลิมได้อย่างรอบด้าน กล่าวคือ สตรีนิยมคลื่นลูกที่สามเปิดพื้นที่ให้กับการยอมรับความหลากหลายของ “อำนาจในการเลือก” ทั้งในรูปแบบที่ปะทะและไม่ปะทะ ส่วนสตรีนิยมอิสลามชี้ให้เห็นว่าแม้ในกรอบศาสนา ผู้หญิงก็สามารถกำหนดความหมายของตนเองได้ โดยใช้ความศรัทธาเป็นพลังในการยืนยันตัวตน ดังที่พบในตัวละครลิยา และ มัสตูรา ซึ่งต่างใช้กลยุทธ์ความเงียบ ความอดทน (sabr) และความรักความเมตตา (rahmah) เป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมและศาสนาเพื่อสร้างศักดิ์ศรีให้แก่ตนเองในฐานะแม่และหัวหน้าครอบครัว

3.2 ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาการนำเสนอภาพตัวละครแม่เลี้ยงเดี่ยวในภาพยนตร์สั้นมลายูร่วมสมัย โดยมุ่งวิเคราะห์ความหมายที่ปรากฏผ่านบทสนทนา บริบท และพฤติกรรมของตัวละครในฐานะพื้นที่ของการประกอบสร้างและต่อรองอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม

ในการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้เลือกภาพยนตร์สั้นมลายูจำนวนสองเรื่อง ได้แก่ *StigMa Lea* และ *Kabut Semalam* เป็นกรณีศึกษา เนื่องจากทั้งสองเรื่องนำเสนอภาพของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมมลายูร่วมสมัยอย่างลุ่มลึก ภายใต้บริบททางสังคมและอารมณ์ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ เรื่อง *Kabut Semalam* เขียนบทโดย Ahmad Faisal และ Ayuni Zamani ถ่ายทอดชีวิตของหญิงสาวในชนบทของมาเลเซียที่กลายเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว ภายหลังการสูญเสียสามีจากอุบัติเหตุ ส่งผลให้เธอต้องเลี้ยงดูลูกสองคนที่มีภาวะพิเศษเพียงลำพัง โดยมีภาระทั้งด้านเศรษฐกิจและอารมณ์ ขณะที่ *StigMa Lea* กำกับโดย Seri Jaes นำเสนอภาพของหญิงสาวมลายูในประเทศสิงคโปร์ที่ต้องกลับมาเลี้ยงดูลูกเพียงลำพังหลังจากการหย่าร้าง ซึ่งสะท้อนความเปราะบางทางเศรษฐกิจในสังคมเมือง และความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างเธอและอดีตสามี ประเด็นที่โดดเด่นคือ ในบทสนทนาจากละคร *StigMa Lea* (2023, 22:45) เธอได้เปรียบเทียบกับ “หม้ายเพราะสามีตาย” นั้นยังมีความรักและผูกพัน ในขณะที่ “หม้ายเพราะหย่า” ไม่ต้องการแม่แต่จะจดจำชื่อของอดีตสามี การเปรียบเทียบนี้เผยให้เห็นความแตกต่างเชิงอารมณ์อย่างลึกซึ้ง ซึ่งมีอิทธิพลต่อ

ท่าทีในการเลี้ยงดูลูกและการรับมือกับชีวิตใหม่ การเลือกกรณีศึกษาทั้งสองเรื่องจึงมีเป้าหมายเพื่อสะท้อนให้เห็นความหลากหลายของประสบการณ์แม่เลี้ยงเดี่ยว ทั้งในด้านสาเหตุ การจัดการกับปัญหา และบริบททางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันระหว่างสังคมชนบทกับสังคมเมือง

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้กรอบการวิเคราะห์ 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) อัตลักษณ์และการยืนยันตน (2) ศรัทธา และจริยธรรมทางศาสนา และ (3) ความเจ็บ การตีตรา และพื้นที่ของการต่อรอง โดยมุ่งทำความเข้าใจว่าตัวละครแม่เลี้ยงเดี่ยวในแต่ละเรื่องประกอบสร้างอัตลักษณ์และสร้างความหมายให้แก่ตนเองอย่างไร ภายใต้แรงกดดันทางสังคม ศาสนา และจารีตวัฒนธรรม

บทความนี้ชี้ให้เห็นว่า ตัวละครแม่เลี้ยงเดี่ยวมิได้เป็นผู้ถูกกระทำภายใต้กรอบศีลธรรมแบบอนุรักษ์นิยม แต่เป็นผู้มีศักยภาพในการกำหนดความหมายของตนเองผ่านศรัทธา ความเจ็บ และการดำรงอยู่ด้วยคุณค่า ซึ่งสะท้อนพลวัตของแม่เลี้ยงเดี่ยวในบริบทมลายูมุสลิมร่วมสมัย

4. ภาพตัวละครแม่เลี้ยงเดี่ยวใน *StigMa Lea* และ *Kabut Semalam*

บทวิเคราะห์นี้ใช้กรอบการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ 3 ประเด็นหลักดังกล่าวข้างต้น โดยวิเคราะห์ผ่านตัวละครแม่เลี้ยงเดี่ยวใน *StigMa Lea* และ *Kabut Semalam* และการเปรียบเทียบเชิงอุดมการณ์และการเล่าเรื่อง เพื่อศึกษารูปแบบของ “อำนาจในการเลือก”³ และบทบาทของแม่เลี้ยงเดี่ยวมลายูมุสลิมในบริบททางวัฒนธรรมและศาสนาที่ทับซ้อน

4.1 ลียา (Lea): แม่เลี้ยงเดี่ยวท่ามกลางสังคมเมืองสิงคโปร์

ลียา คือแม่เลี้ยงเดี่ยวชาวมลายูที่กลับมาสิงคโปร์หลังจากใช้ชีวิตสมรสที่สหราชอาณาจักรนานกว่า 15 ปี ความเปลี่ยนแปลงในสถานภาพส่วนตัว จากภรรยาและแม่บ้านแบบดั้งเดิม กลายเป็นหญิงหย่าร้างที่ต้องเลี้ยงดูลูกสองคนคือ อาคิมและลิลีเพียงลำพัง ทำให้ลียาต้องเผชิญหน้ากับบริบททางสังคมใหม่ที่ทั้งซับซ้อนและท้าทาย ไม่ใช่เพียงในแง่เศรษฐกิจหรือการดูแลลูกเท่านั้น หากแต่รวมถึงการต่อรองกับภาพทางสังคมที่ถูกวางไว้ต่อ “ผู้หญิงที่ไม่มีสามี” ในวัฒนธรรมมลายูอิสลาม ซึ่งมีอคติฝังลึกและการตีตราทางศีลธรรมแบบจารีตอย่างไม่เป็นธรรม

ลียาจึงไม่ได้เป็นเพียงแม่ที่พยายามดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของลูก แต่เป็นผู้หญิงที่พยายามเรียกร้องพื้นที่ในการกำหนดอัตลักษณ์ของตนเองในสังคมที่ยังคงจำกัดบทบาทของผู้หญิงตามค่านิยมดั้งเดิม ตัวละครลียา ถ่ายทอดออกมาผ่านภาษา ภาพ และบทสนทนาอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องการปฏิเสธคำว่า “janda” (หญิงหย่าร้าง) และการนิยามตนใหม่ว่า “single mom” ซึ่งเป็นแกนหลักของการวิเคราะห์ในหัวข้อถัดไป

³ “อำนาจในการเลือก” ในที่นี้หมายถึงแนวคิด agency ซึ่งครอบคลุมทั้งการตัดสินใจ การต่อรอง และการกระทำเชิงต้านทาน (resistance) ในบริบทของข้อจำกัดทางสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม

4.1.1 การต่อรองอัตลักษณ์: จากผู้ถูกนิยาม “janda” สู่ผู้กำหนดนิยาม “single mom”

ในสังคมมลายูมุสลิมร่วมสมัย คำที่ใช้เรียกผู้หญิงที่ไม่มีสามีอีกต่อไปว่า “janda” มักถูกใช้ในบริบทที่มีนัยของการลดทอนคุณค่าทางศีลธรรมตามค่านิยมศีลธรรมแบบจารีต แม้ตามหลักศาสนาอิสลามแล้ว สถานภาพของหญิงหม้ายหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวไม่ได้เป็นสิ่งที่ผิดบาป หากแต่ได้รับการยอมรับอย่างมีเกียรติโดยเฉพาะเมื่อยังมีลูกที่ต้องเลี้ยงดู อย่างไรก็ตาม อคติทางวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาจากค่านิยมศีลธรรมแบบจารีตยังคงส่งผลต่อการมองผู้หญิงกลุ่มนี้ในฐานะ “ผู้ล้มเหลว” หรือ “เป็นภาระของสังคม” ซึ่งแตกต่างจากกรอบคำสอนของศาสนาอิสลามโดยสิ้นเชิง ด้วยเหตุนี้การที่ผู้หญิงพยายามหลีกเลี่ยงคำว่า “janda” และเลือกคำอื่นที่ให้อาพลักษณ์ที่สร้างสรรค์กว่า เช่น “single mom” หรือ “ibu tunggal” (แม่เลี้ยงเดี่ยว) จึงไม่ใช่แค่เรื่องภาษา แต่คือการต่อรองทางอัตลักษณ์อย่างลึกซึ้งเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมใหม่ให้กับตนเอง ในฉากหนึ่งของ *StigMa Lea* เพื่อนของลียา ทักด้วยคำถามที่สะท้อนทัศนคติทั่วไปในสังคมว่า

จินา : “ลียา เธอเป็นแม่หม้าย (หย่าร้าง) เหรอ?” (21:02)

ลียาตอบกลับทันทีโดยเน้นย้ำอัตลักษณ์ของตนเองว่า

ลียา : “โอ้! ไม่ใช่แม่หม้าย โอเค? ฉันเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว ฟังเพราะกว่าเยอะ” (21:07)

บทสนทนาชี้ให้เห็นถึงการต่อรองอัตลักษณ์ของตัวละครในระดับลึก คำว่า “janda” ในบริบทวัฒนธรรมมลายูมักมีนัยเชิงลบ หมายถึง ผู้หญิงที่ถูกทิ้ง ถูกมองว่ามีข้อบกพร่อง ล้มเหลว หรือเป็น “อดีตภรรยา” ที่ล้มเหลว (Parker et al., 2016) ขณะที่คำว่า “single mom” แม้จะเป็นคำยืมจากตะวันตก แต่กลับถูกเลือกใช้โดยลียา เพื่อยืนยันตัวตนใหม่ของตนในฐานะผู้หญิงที่มีบทบาทหลักในครอบครัวโดยไม่ผูกติดกับอดีตหรือสถานภาพสมรส

จากมุมมองสตรีนิยมคลื่นลูกที่สาม การเลือกคำพูดนี้แสดงถึงการ “ทวงคืน” (reclaim) อำนาจในการนิยามตัวเองของผู้หญิง และการหลุดพ้นจากแนวคิดที่สังคมกำหนด (Heywood & Drake, 1997; Walker, 1995) จาก “ผู้หญิงที่สูญเสียสถานะภรรยา” มาเป็น “ผู้หญิงที่เลี้ยงดูครอบครัวได้ด้วยตัวเอง” นี่ไม่ใช่แค่การเปลี่ยนคำ แต่เป็นการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ในเชิง “การเสริมพลัง” (hooks, 2000)

ในเชิงสตรีนิยมอิสลาม การปฏิเสธคำว่า “janda” และเลือกใช้คำว่า “single mom” ไม่ได้หมายถึงการปฏิเสธหลักการศาสนา แต่สะท้อนความพยายามของผู้หญิงมุสลิมร่วมสมัยในการดำรงศักดิ์ศรีของตนในโลกที่มีทั้งศาสนาและสื่อสมัยใหม่อยู่ร่วมกัน โดยเฉพาะในชุมชนมลายูที่คำว่า “janda” ถูกใช้เป็นเครื่องมือควบคุมความคิดและพฤติกรรมผู้หญิง การต่อรองนี้คือกลยุทธ์ในการอยู่รอดทางภาษา (linguistic survival) และเป็นการประสานเส้นทางของ “ความเป็นแม่” กับ “ความเป็นหญิง” อย่างมีพลัง ที่สอดคล้องกับแนวคิดของสตรีนิยมอิสลามที่เน้นการตีความศาสนาใหม่ เพื่อสนับสนุนสิทธิและศักดิ์ศรีของผู้หญิง (Wadud, 1999; Abu-Lughod, 2002)

4.1.2 แม่เลี้ยงเดี่ยวกับกลยุทธ์การหาเลี้ยงชีพ

ลียา เป็นตัวอย่างของแม่เลี้ยงเดี่ยวในบริบทเมืองสมัยใหม่ เธอเคยใช้ชีวิตในเมืองเบอร์มิงแฮม สหราชอาณาจักรกว่า 15 ปี ในฐานะภรรยาและแม่บ้านเต็มเวลา แต่หลังการหย่าร้างเธอกลับมาสิงคโปร์และต้องเริ่มต้นชีวิตใหม่ในฐานะ “ผู้หญิงที่ไม่มีสามี” ซึ่งในวัฒนธรรมมลายูร่วมสมัยยังมีการตีตราอยู่มาก ลียาต้องเผชิญกับการนิยามตัวตนใหม่ หลังการหย่าร้างเธอเลือก

ทำงานขับรถรับจ้างผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ แม้จะถูกมองว่าเป็นอาชีพที่ไม่มั่นคง แต่ก็เป็อาชีพที่เปิดโอกาสให้เธอดูแลลูก และควบคุมเวลาชีวิตตนเอง ฉากหนึ่งทีแสดงให้เห็นการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ของเธอย่างชัดเจนคือบทพูดที่ลูกชายถามเธอว่า

อาคิม : “แม่ หางานอื่นไม่ได้หรือครับ” (17:25)

ลียา : “แม่ต้องหาเงินนะอาคิม งานนี้ยืดหยุ่น แม่จะได้ไปรับส่งลิจจากโรงเรียนได้ง่าย

แม่จะได้มีเวลาทำอาหารและจัดการทุกอย่างได้” (17:25)

ไม่เพียงเท่านั้น ยังมีบทสนทนาของเพื่อนร่วมชะตากรรมกับเธอทีกล่าวว่า

“นี่แหละงานที่ยืดหยุ่นทีสุดสำหรับแม่เลี้ยงเดี่ยวอย่างพวกเรา” (19:35)

บทสนทนาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าระบบแรงงานในสังคมยังไม่ตอบโจทย์ความต้องการของผู้หญิง โดยเฉพาะแม่ทีต้องเลี้ยงลูกเพียงลำพัง บทพูดของเพื่อนลียาชี้ให้เห็นว่า “งานยืดหยุ่น” ไม่ใช่ทางเลือกอิสระอย่างแท้จริง แต่คือผลของการถูกจำกัดทางโครงสร้าง ซึ่งสตรีนิยมคลื่นลูกที่สามชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า “อำนาจในการเลือก” ของผู้หญิงจำนวนมาก ไม่ใช่การเลือกโดยเสรี แต่เป็นการเลือกภายใต้โครงสร้างทีจำกัด (constrained choices) (Heywood & Drake, 1997)

อย่างไรก็ตาม ลียาก็ยังสามารถกำหนดทิศทางชีวิตของตนเองได้บางส่วน เธอใช้ความยืดหยุ่นของงานเพื่อรักษา บทบาทแม่ ดูแลลูก ๆ ทั้งด้านการเรียน ความรัก และการดูแลจิตใจลูก เปิดโอกาสให้เธอได้ดูแลลูกและหารายได้ควบคู่กัน ซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอนอิสลามทีให้คุณค่ากับบทบาทของแม่ในฐานะผู้ดูแล (murabbi) และหาเลี้ยงครอบครัวด้วยความสุจริต ความสามารถในการจัดการงานบ้านและงานนอกบ้านจึงไม่ใช่ภาระ แต่เป็น “คุณค่าทางศาสนา” ทีผู้หญิงสามารถปฏิบัติได้อย่างสง่างาม ลียาจึงไม่ใช่เพียงผู้หญิงทีดิ้นรนเอาตัวรอด แต่คือสัญลักษณ์ของผู้หญิงมลายูมุสลิมร่วมสมัยทีใช้ทุกปัจจัยรอบตัวทีมีเพื่อประสานชีวิตระหว่างความเป็นแม่ การหาเลี้ยงชีพ และการดำรงความเชื่อทางศาสนาอย่างมีศักดิ์ศรี

บทสนทนาข้างต้นไม่ใช่เพียงการอธิบายเหตุผลเชิงปฏิบัติของแม่คนหนึ่ง แต่ยังเปิดเผยให้เห็นการขาดการดูแลจากรัฐ ทีมักอยู่นอกสายตาของโครงสร้างเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ลียาแสดงความเข้าใจอย่างลึกซึ้งว่า เธอไม่สามารถเลือกงานทีสร้างรายได้สูงสุดได้เสมอไป แต่เธอต้องเลือก “งานทีเข้ากับชีวิตของแม่เลี้ยงเดี่ยวอย่างเธอ” ทีต้องพิจารณาความเหมาะสมกับ บทบาทในครอบครัว เธอต้องเป็นทั้งผู้เลี้ยงดูครอบครัวและผู้หาเลี้ยงทางการเงินในเวลาเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสตรีนิยมคลื่นลูกที่สามทียอมรับ “อำนาจในการเลือก” ของผู้หญิงในการเลือกเส้นทางชีวิตโดยไม่ยึดติดกับบทบาทผู้หญิงแบบเดิม และยังแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงสามารถนิยามความเป็นแม่ของตนเองได้ตามบริบทชีวิต ซึ่งสะท้อนความซับซ้อนของการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวในระบบทีไม่มีโครงสร้างสนับสนุนผู้หญิงเพียงพอ นอกจากนี้ในมุมมองสตรีนิยมคลื่นลูกที่สามยังมองการเลือกของลียาว่าเป็นการแสดงออกถึง “อำนาจในการเลือกเชิงสัมพันธ์” (relational agency) (Heywood & Drake, 1997; hooks, 2000) เธอสร้างอัตลักษณ์ของตนเองจากการเชื่อมโยงกับความต้องการของลูก โดยไม่ถูกรองงำด้วยค่านิยมของ “ความสำเร็จของครอบครัวแบบดั้งเดิม”

อย่างไรก็ตาม ภาระดังกล่าวของลียาไม่ได้เกิดขึ้นเพราะเธอ “เลือกเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว” เท่านั้น แต่ยังเป็นผลจากการทีอดีตสามีปฏิเสธหน้าที่ตามหลักศาสนาอิสลามซึ่งบัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่า ผู้ชายมีหน้าที่รับผิดชอบค่าเลี้ยงดู (nafkah) ของบุตร ไม่ว่าในกรณีทีหย่าร้างแล้วหรือยังอยู่กันเป็นครอบครัวก็ตาม (Qur'an, 2:233) การไม่ส่งเสียเลี้ยงดูตามหน้าที่นี้สะท้อนการผลักภาระทางเศรษฐกิจมายังผู้หญิงอย่างไม่เป็นธรรม และทำให้ลียาต้องแบกรับภาระการดูแลเลี้ยงดูบุตรทั้งชีวิตความเป็นอยู่ จิตใจ และเศรษฐกิจพร้อมกันอย่างไม่เป็นธรรม

ในอีกด้าน ลียาก็สะท้อนคุณค่าของสตรีนิยมอิสลาม โดยเธอไม่ละทิ้งหน้าที่การเป็นแม่ (Mahmood, 2005; Wadud, 1999) แม้ไม่มีคู่ชีวิต เธอปฏิเสธความคิดทีมองว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวเป็น “ภาระสังคม” โดยพิสูจน์ศักยภาพผ่านการทำงานหาเลี้ยง

ครอบครัว เธอยึดมั่นในหลักศีลธรรมการเลี้ยงดูลูกอย่างมีคุณธรรมและการพึ่งพาตนเอง โดยไม่รอคอยความช่วยเหลือจากระบบหรืออดีตสามีที่ไร้ความรับผิดชอบ เธอจึงเป็นตัวแทนอันสมบูรณ์ของ “ผู้หญิงมุสลิมร่วมสมัย” ที่รวมเอาความเข้มแข็ง ความศรัทธา และบทบาทที่ซับซ้อนของแม่ในสังคมปัจจุบัน

4.1.3 ศาสนาและความศรัทธา: พลังขับเคลื่อนไม่ใช่พันธุนาการ

แม้ต้องเผชิญกับภาระหนักและความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ ตัวละครก็ไม่ได้ละทิ้งหลักศาสนา ความศรัทธาเป็นตัวขับเคลื่อนหลักของการดำเนินชีวิตของคนคนหนึ่งในฐานะสตรีมุสลิม โดยเธอแสดงออกทั้งในระดับจิตวิญญาณและการกระทำในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอ ลีลาตระหนักถึงภารกิจสำคัญของตนในฐานะมารดาชาวมุสลิม นั่นคือการปลูกฝังให้ลูกได้เรียนรู้หลักการศาสนา และสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีหลักยึดทั้งในทางศีลธรรมและจิตวิญญาณ เธอจึงพาลูกไปสมัครเรียนที่มัดรอซฮ์ (madrasah) ซึ่งเป็นโรงเรียนศาสนาสำหรับเด็กมุสลิมที่ตั้งอยู่บริเวณมัสยิด แม้จะไม่ใช้โรงเรียนแบบเต็มเวลา แต่ก็ยังเป็นพื้นที่สำคัญในการวางรากฐานจริยธรรมและการฝึกวินัยตามหลักศาสนา ดังในฉากหนึ่งที่ลีลาปรากฏตัวด้วยการแต่งกายมิดชิดและสวมผ้าคลุมเรียบร้อยเพื่อพาลูกไปสมัครเรียนศาสนา ทั้งที่โดยปกติในชีวิตประจำวันเธอไม่ได้สวมผ้าคลุม การเลือกกระทำเช่นนี้จึงมิใช่เพียงการแสดงความเคารพต่อสถานที่ หากแต่สะท้อนการดำรงศรัทธาตามระดับความเคร่งครัดของแต่ละบุคคล เธอแสดงออกในบริบทที่เหมาะสม ตามความเข้าใจของเธอในฐานะสตรีมุสลิมร่วมสมัย

อีกฉากหนึ่งที่น่าสนใจ คือการที่พ่อของลีลายื่นมือเข้ามาช่วยเรื่องค่าใช้จ่ายในการศึกษาของหลาน หลังจากได้ยินจากอาคิมว่า ลีลาไม่มีเงินจ่ายค่าคอร์สเรียนของโรงเรียนทั่วไป ดังบทสนทนา

พ่อ : นี่ห้าพันดอลลาร์สำหรับลีลาและค่าใช้จ่ายเรื่องเรียนของหลาน ๆ พ่อ (35:06)

ลีลา : เดียวลีลาจ่ายคืนนะ (35:19)

พ่อ : ไม่ต้องหรอกลีลา (35:19)

ลีลา : ขอบคุณค่ะพ่อ (35:33)

แม้ลีลาจะพยายามเลี้ยงดูลูกด้วยตนเองเสมอมาโดยไม่หวังพึ่งพาระบบหรือเครือญาติ แต่ในครั้งนี้เธอก็ไม่ได้ปฏิเสธน้ำใจจากพ่อของตน ความเจียบและการยอมรับอย่างสงบของลีลาไม่ได้สะท้อนความพ่ายแพ้ หากแต่คือความเคารพต่อเจตนารมณ์ของพ่อ และการยอมรับโครงสร้างทางศาสนาที่ให้น้ำหนักกับหน้าที่ของพ่อในฐานะผู้ดูแลครอบครัว ตามบทบัญญัติของอัลกุรอาน (An-Nisa 4:34) โดยเฉพาะต่อหญิงที่เป็นหม้ายหรือหย่าร้าง อัลกุรอานยังระบุไว้ในซูเราะฮ์อัล-บะเกาะเราะฮ์ (2:233) ว่าพ่อมีหน้าที่ต้องจัดหาค่าครองชีพและการศึกษาสำหรับบุตร ซึ่งรวมถึงการสนับสนุนจากญาติฝ่ายชาย ในกรณีที่มารดาเป็นผู้เลี้ยงดูคนเดียว แสดงให้เห็นถึงหลักการทางศาสนาเรื่องความรับผิดชอบของชายต่อครอบครัว

ดังนั้นในกรณีของลีลาที่ต้องรับผิดชอบลูก ๆ เกือบทั้งหมดเพียงลำพัง ทั้งที่ตามหลักศาสนาบิดาควรมีบทบาทสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ประเด็นนี้สามารถอธิบายได้ว่าการปฏิเสธหรือเลี่ยงภาระของอดีตสามี ไม่เพียงเป็นการละเลยทางสังคม แต่ยังเป็นการละเมิดหน้าที่ที่บัญญัติไว้ในอัลกุรอาน

การที่ลีลายอมรับความช่วยเหลือจากพ่อของตนจึงไม่ใช่เพราะความอ่อนแอหรือหมดหนทาง แต่เป็นการแสดงความเข้าใจในความศรัทธาแบบสัมพันธ์ (Mahmood, 2005; Wadud, 1999) ที่ไม่แยกขาดจากเครือญาติหรือระบบศาสนา หากแต่ประสานเข้าด้วยกันอย่างอ่อนโยนและมีศักดิ์ศรี นี่จึงเป็นอีกมิติหนึ่งของอัตลักษณ์แบบยืดหยุ่นที่ผู้หญิงมุสลิมร่วมสมัยสามารถดำรงอยู่ในบทบาทผู้เลี้ยงดูโดยไม่ปฏิเสธความช่วยเหลือจากโครงสร้างที่มีอยู่ตราบเท่าที่ไม่ลดทอนศักดิ์ศรีของตน

จากกรอบของสตรีนิยมอิสลาม การแสดงความศรัทธาของลียาซีให้เห็นถึงพลังในการตีความศาสนาของเธอ เธอแสดงออกถึงความเป็นแม่ที่ไม่เพียงเลี้ยงดูด้านร่างกาย แต่ยังประทับประคองจิตวิญญาณของลูกให้เติบโตภายใต้หลักคำสอนของศาสนาอิสลามอย่างมั่นคง ลียาจึงไม่ใช่ยอมรับความช่วยเหลือเพราะหมดหนทาง แต่เพราะเธอเห็นว่า “การรับ” ครั้งนี้คือการแสดงความเคารพต่อระบบคุณค่าในศาสนาอิสลาม และเป็นการให้โอกาสบุคคลในครอบครัวได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ ในภาพรวมความศรัทธาของลียาไม่ได้ถูกจำกัดอยู่แค่พิธีกรรมหรือสัญลักษณ์ภายนอก หากแต่ผสานอยู่ในทุกมิติของการดำรงชีวิต เธอจึงไม่เพียงเป็นแม่ผู้เลี้ยงดูทางร่างกาย แต่ยังเป็นผู้รื้อโครงสร้างครอบครัวในมิติแห่งความศรัทธา และยืนยันว่าการยึดถือศรัทธาคือรูปแบบการต่อรองที่ทรงพลัง และนั่นคือบทบาทที่ศาสนาอิสลามให้เกียรติอย่างสูงสุด (Mahmood, 2005; Wadud, 1999)

4.1.4 ความเงียบ: กลยุทธ์ การยืนหยัด หรือความเปราะบาง

แม้ความเงียบมักถูกตีความว่าเป็นสัญลักษณ์ของการยอมจำนนหรืออ่อนแอในบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ แต่ในกรณีของลียาความเงียบกลับกลายเป็น “กลยุทธ์เชิงจริยธรรม” (ethical strategy) ที่เธอใช้เพื่อรักษาศักดิ์ศรีของตนเอง ในฐานะแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ต้องเผชิญแรงกดดันจากอดีตสามีผู้ปฏิเสธความรับผิดชอบด้านการเลี้ยงดูบุตรตามหลักนะฟะกะฮ์ (nafaqah) ในศาสนาอิสลาม (Al-Baqarah, 2:233)

ในฉากหนึ่ง ลียาโทรศัพท์หาอดีตสามีเพื่อทวงถามเงินค่าเลี้ยงดู ซึ่งจำเป็นต้องใช้เพื่อจ่ายค่าเล่าเรียนของลูก ๆ แต่อดีตสามีกลับปฏิเสธด้วยถ้อยคำที่เย็นชาและลดทอนค่าความเดือดร้อนของเธอ (StigMa Lea, 2025, 28:18-25) คำพูดของเขาไม่เพียงสะท้อนถึงการหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบในเชิงกฎหมายและศาสนาเท่านั้น แต่ยังเผยให้เห็นพฤติกรรมที่สังคมกลับเพิกเฉย โดยไม่มีบทลงโทษทางสังคมหรือศีลธรรมต่อผู้ชายที่ละเลยความรับผิดชอบต่อครอบครัว ในขณะที่เดียวกันลียาเลือกที่จะไม่ตอบโต้ เธอเลือกเงียบและวางสาย ซึ่งอาจถูกตีความได้ว่าเป็นการใช้ความเงียบเชิงกลยุทธ์ แต่หากพิจารณาให้ลึกซึ้งขึ้น ความเงียบนี้ยังอาจแฝงนัยของการตัดสินใจอย่างจำกัดภายใต้กรอบโครงสร้างที่กดทับอย่างซับซ้อน

ในสังคมมลายูมุสลิม ผู้หญิงมักถูกอบรมสั่งสอนให้แสดงความสงบ อ่อนน้อม และเงียบ เมื่อเผชิญความขัดแย้ง การส่งเสียงเรียกร้องอาจถูกตีความว่า “ไม่เป็นกุลสตรี” หรือขัดต่อหลักอิสลาม (Mahmood, 2005; Wadud, 1999) ดังนั้นความเงียบของลียาอาจไม่ได้มีนัยตรงไปตรงมาว่าเป็นการ “ต่อต้าน” แต่เป็นการตัดสินใจในพื้นที่ที่จำกัด พื้นที่ที่อำนาจชายเป็นใหญ่ และเสียงของผู้หญิงยังไม่มีน้ำหนักมากพอ การเลือกเงียบของเธออาจมาจากการรู้สึกว่า “พูดไปก็ไร้ความหมาย” ซึ่งสะท้อนสภาพของความเป็นหญิงที่ถูกกดเสียง (silencing) จนคำขอที่ควรได้รับความเห็นใจกลับถูกเพิกเฉยอย่างง่ายดาย (Abu-Lughod, 2002)

ภายใต้กรอบนี้ ความเงียบจึงควรถูกมองในลักษณะของ “การเลือกภายใต้ข้อจำกัด” (constrained agency) มากกว่าที่จะจัดวางในกรอบตรงข้ามว่าเป็นการ “จำนน” หรือ “ต่อต้าน” อย่างใดอย่างหนึ่ง ความเงียบของลียาเริ่มต้นจากการถูกลดทอนอำนาจ แต่กลายเป็นกลยุทธ์ที่เธอใช้เพื่อรักษาความสง่างาม ความเงียบนี้จึงทั้งเปราะบางและแข็งแกร่งในเวลาเดียวกัน เป็นความเงียบที่สื่อสารการตัดสินใจที่ซับซ้อนทางอารมณ์ จิตวิญญาณ และศีลธรรม การเงียบในบางบริบทจึงอาจไม่ใช่การจำนน หากแต่คือการควบคุมตัวเองไม่ให้ถูกลดทอนศักดิ์ศรี และเป็นการถอยห่างจากการปะทะที่ไม่มีผลต่อโครงสร้างซึ่งมองไม่เห็นแต่มีอำนาจครอบงำอย่างแนบแน่น (Mahmood, 2005; Sehlukoglu, 2018) การเงียบจึงกลายเป็นการสงวนพลังและเลือกวางตำแหน่งของตนเองในจุดที่ปลอดภัยที่สุดภายใต้เงื่อนไขที่จำกัด

ในบริบทของผู้หญิงมุสลิม การเงียบยังอาจสะท้อนถึงการหันกลับไปยึด “พื้นที่ที่พึงพิง” อย่างศรัทธาต่อพระเจ้าผู้ทรงเมตตาและยุติธรรมเสมอ แทนการเผชิญหน้าโดยตรงกับระบบที่ไม่รับฟังเสียงของผู้หญิง นี่จึงมิใช่ความเงียบที่ว่างเปล่า หากแต่

เป็นความเจ็บที่เต็มไปด้วยความหมาย และสะท้อนการจัดการกับอำนาจอย่างลึกซึ้งผ่านจริยธรรม ศรัทธา และอัตลักษณ์ที่ซ้อนทับของผู้หญิงในบริบทวัฒนธรรมอิสลาม

4.2 มัสตูรา (Mastura): แม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมชายขอบ

ตัวละครแม่ใน *Kabut Semalam* ถ่ายทอดภาพของผู้หญิงที่ต้องดำรงอยู่ในพื้นที่ชายขอบ ทั้งในฐานะหญิงหม้าย แม่ของเด็กพิเศษ และหญิงในสังคมชนบทที่ไร้ระบบสนับสนุนจากรัฐหรือครอบครัวขยาย ทั้งหมดนี้ไม่ได้ปรากฏผ่านถ้อยคำพร่ำบ่นหรือความเคลื่อนไหวที่โหม่งซ้ำ หากแต่ถูกทออยู่ในความเจ็บเรียบง่ายในชีวิตประจำวันที่ใช้ชีวิตกับลูกทั้งสองของเธอด้วยความรัก

ความเข้มแข็งของเธอจึงไม่ได้อยู่ที่การยืนยันทนต่ออย่างเปิดเผย หากแต่อยู่ในการดำรงตนอย่างมั่นคงท่ามกลางสายตาดังคำถามและคำพูดที่พยายามกีดกันเธอออกจากนิยามของ “แม่ที่ดี” หรือ “ผู้หญิงที่น่าศรัทธา” (Heywood & Drake, 1997) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความซับซ้อนของการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมชนบทมลายูมุสลิมที่ต้องเผชิญกับการตัดสินจากหลายโครงสร้างอำนาจพร้อมกัน การใช้ “ความเจ็บเชิงกลยุทธ์” ของมัสตูราจึงเป็นรูปแบบของ “การแสดงออกของพลังหญิงเชิงอ้อม” (resistant agency) ที่ช่วยเธอรักษาศักดิ์ศรีและควบคุมสถานการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Mahmood, 2005)

เพื่อทำความเข้าใจความซับซ้อนของตัวละครมัสตูราอย่างรอบด้าน การวิเคราะห์จะแบ่งออกเป็นหลายมิติที่สะท้อนถึงประสบการณ์ที่ทับซ้อนของแม่เลี้ยงเดี่ยวมลายูมุสลิม เริ่มต้นจากการสูญเสียสามีและผลกระทบต่อนโยบายใหม่ในการเลี้ยงดูครอบครัวในชนบท

4.2.1 ความสูญเสียและการปรับตัว: จากภรรยาสู่แม่เลี้ยงเดี่ยว

มัสตูรากลายเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวหลังสามีเสียชีวิต ในขณะที่ตั้งครรภ์ลูกคนที่สองเพียงสองสัปดาห์ สามีของเธอจากไปโดยไม่มีทรัพย์สินหรือหลักประกันใด ๆ ทั้งไว้ให้ ภาระทั้งบ้านจึงตกอยู่ที่เธอคนเดียว ความเป็นหม้ายของเธอในชนบทมาเลเซียไม่เพียงหมายถึงการขาดเสาหลัก แต่ยังหมายถึงการต้องเผชิญกับค่านิยมอนุรักษ์นิยมที่มีต่อผู้หญิงที่ไม่มีสามีว่าขาดผู้นำครอบครัว ในบริบทนี้ ความเจ็บของมัสตูราไม่ใช่ความอ่อนแอ แต่คือการดำรงตนอย่างสงบบนกายใต้ความทุกข์ยาก

อย่างไรก็ตาม ความเป็นหม้ายของมัสตูราไม่ได้กลายเป็นข้ออ้างให้เธอยอมแพ้ต่อโชคชะตา หากแต่กลายเป็นแรงผลักดันให้เธอดำรงครอบครัวด้วยมือของตนเอง ถึงแม้จะทำงานหนัก แต่เธอไม่เคยแสดงความอ่อนล้าออกมาทางคำพูด เธอทำขนมฝักขายร้านของเพื่อนสามีที่ลูกทั้งสองของเธอไปทำงานด้วยแม้เป็นรายได้เพียงเล็กน้อย ลูก ๆ ของเธอเติบโตขึ้นในสภาพแวดล้อมที่เรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อ แต่เต็มไปด้วยความใส่ใจในรายละเอียดของการเลี้ยงดู

ภาพดังกล่าวไม่ใช่เพียงการแสดงความพยายามของแม่คนหนึ่งในทางกายภาพ แต่สะท้อนจริยธรรมที่ฝังอยู่ลึกภายในความอดทน ความเรียบง่าย และการยืนหยัดเพื่อลูก ๆ โดยไม่ต้องอ้างอิงถึงสิทธิหรือเสียงใด ๆ

จากกรอบสตรีนิยมอิสลาม บทบาทของมัสตูราใน *Kabut Semalam* สะท้อนภาพผู้หญิงมุสลิมที่แบกรับภาระครอบครัวด้วยศักดิ์ศรี ผ่านการดำเนินชีวิตตามหลักศาสนา ความขยัน ความอดทน และการเลี้ยงดูลูกอย่างมีจริยธรรม (Sehlikoglu, 2018) มัสตูรายึดมั่นในบทบาทความเป็นแม่ในฐานะผู้สั่งสอนศีลธรรม เธออบรมสั่งสอนลูกทั้งในเรื่องการครองตน การดำเนินชีวิตภายใต้หลักการอิสลาม ปฏิบัติศาสนกิจเป็นนิจ ไม่ว่าจะเป็นการละหมาด การอ่านกุรอาน การแต่งกายและ

การหาริสกี (การหาเลี้ยงชีพ) ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาด้านการศึกษาอิสลามที่ได้ชี้ว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวสามารถให้การศึกษาเชิงจิตวิญญาณและเสริมศีลธรรมนำทางครอบครัวได้แม้ในสภาวะแวดล้อมที่ยากลำบาก (Buto, Muhibuddin, & Taufiq, 2025)

นอกจากนี้ในมุมมองของสตรีนิยมคลื่นลูกที่สาม การนิ่งเงียบของมัสตูราไม่ได้หมายถึงการพ่ายแพ้ แต่สะท้อนการปฏิเสธอำนาจเชิงสัญลักษณ์ของระบบที่กำหนดให้ “เสียงของผู้หญิง” มีคุณค่าเฉพาะเมื่อ “ดังพอ” หรือ “เศร้าพอ” เธอจึงมิได้ขอพื้นที่ด้วยเสียงหากแต่เป็นไปในรูปแบบ “การต่อต้านอย่างสงบนิ่ง” (quiet resistance) สร้างพื้นที่ของตนเองผ่านการกระทำที่มั่นคงไม่แปรเปลี่ยน แม้โลกภายนอกจะไม่ต้อนรับหรือยอมรับการดำรงอยู่ของเธอก็ตาม (Sehlikoglu, 2018)

4.2.2 ความเงียบ: กลยุทธ์การเผชิญกับการตีตรา

มัสตูราใช้ชีวิตในฐานะแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ต้องเลี้ยงดูลูกพิเศษสองคนท่ามกลางการดูแลจากสังคม การเป็นหญิงหม้ายที่มีลูกพิเศษในชุมชนที่ยึดมั่นค่านิยมดั้งเดิม ทำให้เธอต้องเผชิญกับการตีตราทั้งในเรื่องสถานะทางสังคมและความผิดปกติของลูก ความท้าทายที่ใหญ่ที่สุดคือการที่เธอถูกมองว่าไม่มีความน่าเชื่อถือ เพราะอดีตที่เป็นเพียงคนใช้และเพราะลูกทั้งสองมีภาวะพิเศษ

ภาพที่แสดงการตีตราอย่างชัดเจนปรากฏในฉากที่มัสตูราไปขอความยุติธรรมจากแม่ของอัสวัน เมื่อลูกสาวเธอดังคร่ำ แต่กลับถูกดูหมิ่นอย่างรุนแรง

แม่อัสวัน : “แกอย่ามาใส่ร้ายลูกฉันนะมัสตูรา...เฮ้! มัสตูรา ลูกแกเน่มนั่น พิการ ..ใครจะไป
เชื่อคำพูดของเจ้าอางะฮ์นั่น” (1:03:07)

คำพูดนี้สะท้อนอคติที่ฝังรากลึกในสังคมที่เชื่อมโยงความน่าเชื่อถือกับความสมบูรณ์ทางร่างกายและสถานะทางสังคม ความพิการของลูกถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการปฏิเสธความจริง และลดทอนศักดิ์ศรีของครอบครัว แต่มัสตูราเลือกที่จะตอบเพียงสั้น ๆ ด้วยน้ำเสียงที่เรียบว่า

มัสตูรา : “พี่ ทำไมพี่พูดแบบนี้ล่ะ” (1:03:15)

การตอบกลับเพียงประโยคเดียวนี้แสดงถึงสติปัญญาในการจัดการกับความขัดแย้ง เธอไม่ได้เถียงหรือใช้คำพูดรุนแรง หากแต่ตั้งคำถามเชิงศีลธรรมที่ทำให้ผู้ฟังต้องไตร่ตรองพฤติกรรมของตนเอง ความเงียบของเธอจึงไม่ใช่การยอมแพ้ แต่เป็นการปกป้องศักดิ์ศรีด้วยวิธีที่สง่างาม

ในมุมมองของสตรีนิยมคลื่นลูกที่สาม ความเงียบของมัสตูราเป็นการตอบโต้แบบนุ่มนวล (subtle resistance) (Scott, 1985) ที่ไม่ยอมให้ตัวเองถูกลากเข้าสู่กรอบการตีตราที่ผู้อื่นพยายามกำหนดให้ เธอสร้างอำนาจของตัวเองผ่านการรักษาความสุภาพและศักดิ์ศรี (hooks, 2000)

ตามแนวคิดสตรีนิยมอิสลาม การตอบกลับเช่นนี้สะท้อนความอดทนด้วยปัญญา (As-Sabar) (Barlas, 2002) เป็นการเลือกใช้วิธีการที่สงบ ไม่ให้ความโกรธหรือความผิดหวังทำลายศักดิ์ศรีของตัวเอง แม้ต้องเผชิญกับความไม่ยุติธรรมและคำดูหมิ่นจากสังคม

4.2.3 การสร้างพื้นที่ปลอดภัยและการถ่ายทอดคุณค่าในครอบครัว

แม้จะต้องเผชิญกับการดูแลจากสังคมภายนอก มัสตุราสามารถสร้าง “พื้นที่ปลอดภัย” ภายในบ้านที่ลูกทั้งสองสามารถเติบโตอย่างมีศักดิ์ศรี ความสำเร็จของการเลี้ยงดูของเธอปรากฏชัดเจนจากพฤติกรรมและคำพูดของลูก ๆ ที่สะท้อนคุณค่าที่ได้รับการถ่ายทอดและการปลูกฝังความรับผิดชอบและศักดิ์ศรีในการทำงาน ลูกทั้งสองของมัสตุราแม้จะมีภาวะพิเศษแต่สามารถทำงานในร้านอาหารเล็ก ๆ เพื่อหารายได้และช่วยแบ่งเบาภาระของครอบครัว การที่เด็กพิเศษสามารถมีส่วนร่วมในการดำรงชีพของครอบครัวแสดงถึงการปลูกฝัง “ความเป็นตัวของตัวเอง” ที่เป็นผลจากการเลี้ยงดูด้วยความรักและความเชื่อมั่นในศักยภาพของลูก ดังจะเห็นได้จากคำยืนยันที่เต็มไปด้วยความรักและความภาคภูมิใจของมัสตุราในลูกที่เต็มไปด้วยอารมณ์ หลังจากละหมาดและอ่านอัลกุรอานร่วมกัน มัสตุราพูดกับลูก ๆ ด้วยความอ่อนโยนว่า

“อาลง, อาะฮ์... แม่ภูมิใจในตัวลูก ๆ ของแม่มากที่ช่วยเหลือตัวเองได้และทำงานเองได้
จริง ๆ แล้ว แม่อยากขอโทษลูก ๆ ที่แม่ไม่สามารถให้ความพร้อมหรือสิ่งของเครื่องใช้ที่
เพียงพอกับลูก ๆ ได้ แม่ขอโทษอาลงและอาะฮ์ มาก ๆ ที่ลูก ๆ ของแม่ไม่สมบูรณ์
เหมือนกับลูกของคนอื่น ... จริง ๆ แล้วแม่ซาบซึ้งใจกับอาลงและอาะฮ์มาก ลูก ๆ ของแม่ คือ
ลูกแห่งสวรรค์” (17:09-18:19)

ฉากนี้สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกอย่างลึกซึ้ง การที่เธอบอกลูกว่าลูกเป็นลูกแห่งสวรรค์แสดงว่าการให้คุณค่ากับลูกอยู่เหนือเกณฑ์วัดแบบวัตถุนิยม เป็นการยืนยันว่าลูก ๆ คือพรอันประเสริฐจากพระเจ้า

การตอบสนองของลูกที่สะท้อนความสำเร็จในการเลี้ยงดูของมัสตุราเห็นได้จากคำพูดที่ลูกสาวของเธอกล่าวด้วยความรักว่า
“อาะฮ์อยากเป็นเหมือนแม่รู้ไหม แม่เป็นคนมีน้ำใจ แม่เป็นคนดี แม่สวย” (1:06:23)

คำพูดนี้เป็นการยืนยันว่า มัสตุราประสบความสำเร็จในการเป็นแบบอย่างที่ดีให้ลูกแม้ชีวิตจะขาดแคลนในแง่วัตถุ แต่กลับเติมเต็มไปด้วยคุณธรรม ความเมตตา และความมุ่งมั่นในสายตาของลูก

นอกจากการเลี้ยงดูในชีวิตประจำวัน มัสตุรายังปฏิบัติหน้าที่ในฐานะ “มูร็อบบียะ” หรือผู้ปลูกฝังคุณธรรม (Wadud, 1999) การที่เธอละหมาดกับลูกและอ่านอัลกุรอานร่วมกันทุกคืน สะท้อนการผสมผสานระหว่างการดูแลทางกายและการเลี้ยงดูทางจิตวิญญาณ ความศรัทธาในครอบครัวของมัสตุราไม่ได้เป็นเพียงพิธีกรรม แต่เป็น “การใช้ชีวิตตามหลักคุณธรรม” ที่ฝังอยู่ในกิจวัตรประจำวัน การที่ลูกทั้งสองเติบโตขึ้นมาด้วยความรัก ความเมตตา และความภาคภูมิใจในตัวเอง แม้จะอยู่ในสภาวะที่สังคมมองว่า “พิการ” เป็นเครื่องพิสูจน์ว่าการเลี้ยงดูด้วยหลักศรัทธาและความรักสามารถเอาชนะ อคติ และการตีตราได้

ในกรอบสตรีนิยมอิสลาม มัสตุราเป็นตัวอย่างของ “แม่ในฐานะเสาหลักทางจริยธรรม” (Abu-Lughod, 2002) ที่ปลูกฝังอุปนิสัยที่ดีผ่านการกระทำมากกว่าคำพูด ความสำเร็จของเธอไม่ได้วัดด้วยความมั่งคั่งหรือการยอมรับจากสังคม แต่ด้วยความมั่นคงทางจิตใจและศักดิ์ศรีที่เธอสามารถถ่ายทอดให้ลูกได้

สำหรับมุมมองของสตรีนิยมคลื่นลูกที่สาม ความเป็นแม่ของมัสตุราเป็นการ “ต่อรองอำนาจผ่านความรัก” เธอไม่ได้ใช้วิธีการต่อสู้แบบเผชิญหน้า แต่สร้างพื้นที่ทางเลือกที่ลูก ๆ สามารถเติบโตโดยไม่ยอมรับการตีตราจากสังคม การที่ลูกทั้งสองพูดถึงแม่ด้วยความรักและความชื่นชม เป็นการพิสูจน์ว่าเธอสามารถ “สร้างอัตลักษณ์ใหม่” ให้ครอบครัวโดยไม่ขึ้นอยู่กับ การยอมรับจากภายนอก (Sehlikoglu, 2018)

มัสตุราจึงเป็นตัวแทนของผู้หญิงที่แสดงให้เห็นว่า ความเข้มแข็งและความสำเร็จไม่จำเป็นต้องวัดด้วยเกณฑ์ของสังคมที่ไม่เป็นธรรม แต่สามารถสร้างขึ้นได้ด้วยความรัก ความอดทน และการยืนยันศักดิ์ศรีในแบบของตัวเอง

4.2.4 ความเป็นแม่ในฐานะหน้าที่และความรับผิดชอบจากพระเจ้า (amanah): การโอบรับลูกและหลาน

อีกประเด็นสำคัญที่สะท้อนความเป็นแม่ของมัสตูรา ปรากฏในฉากที่ลูกสาวถูกหลอกจนตั้งครรภ์นอกสมรส ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่อาจกลายเป็นบาดแผลร้ายแรงต่อทั้งแม่และลูกในสังคมมลายูมุสลิม ประเด็นการตั้งครรภ์โดยไม่มีสามีถือเป็น “ตราบาป” ที่หนักหน่วง แต่สิ่งที่โดดเด่นคือการตอบสนองของมัสตูราที่ไม่ตำหนิหรือตัดสินลูกสาว เธอกลับยืนยันความเข้าใจและความเชื่อมั่นในตัวลูก โดยกล่าวว่าเธอรู้จักลูกของเธอดีเกินกว่าจะกล่าวโทษ

ฉากนี้แสดงถึงการเลี้ยงลูกแบบการมีความเมตตา (rahmah) และมีปัญญา (hikmah) (Ali, 2006) มากกว่าการใช้อำนาจของแม่ในเชิงลงโทษ เมื่อบุตรสาวเอ่ยถึงความสงสารต่อลูกน้อยที่จะเกิดมาโดยไม่มีพ่อ มัสตูราจึงปลอบโยนด้วยคำพูดว่า “หนูมีแม่นะลูก แม่จะดูแลอาจะฮ์และลูกของอาจะฮ์เอง” (1:06:51)

คำพูดนี้มีนัยยะสำคัญสองชั้น ชั้นแรกคือการโอบรับลูกสาวในฐานะผู้ที่ยังคงมีคุณค่า ไม่ถูกลดทอนด้วยความผิดพลาดที่ถูกหลอก ชั้นที่สองคือการโอบรับ “หลาน” หรือชีวิตใหม่ที่กำลังจะเกิดมาในฐานะ “หน้าที่และความรับผิดชอบจากพระเจ้า” ซึ่งต้องได้รับการปกป้องและเลี้ยงดูอย่างมีศักดิ์ศรี (Barlas, 2002)

ท่าทีดังกล่าวสะท้อนการเป็นแม่ในมิติของผู้ดูแลผู้ที่ไม่เพียงเลี้ยงดูชีวิต ๆ หนึ่ง แต่ยังถ่ายทอดคุณค่าทางศีลธรรมและศรัทธาให้ลูกและหลาน การที่มัสตูราประกาศว่าจะดูแลทั้งลูกสาวและหลานเองถือเป็นการขยายความหมายของความเป็นแม่ไปสู่รุ่นถัดไปอย่างมีศักดิ์ศรี

ในมุมมองสตรีนิยมคลื่นลูกที่สาม การกระทำของมัสตูราถือเป็น “การต้านทานอย่างนุ่มนวล” ต่อโครงสร้างทางสังคมที่ตีตราผู้หญิง (Abu-Lughod, 2002; Scott, 1985) โดยเธอไม่ใช้ความรุนแรงทางกายหรือคำพูดในการตอบโต้ เธอเลือกสร้างพื้นที่ปลอดภัยและรักษาศักดิ์ศรีของตนเองและครอบครัว โดยไม่ยอมให้ความผิดพลาดของลูกสาวถูกตีความในเชิงลบจนทำลายตัวตนของเธอและหลาน

ดังนั้นการกระทำของมัสตูราไม่เพียงต้านทานการตีตราจากสังคม แต่ยังสร้างพื้นที่ทางศีลธรรมใหม่ที่ยืนยันว่า “ความเป็นแม่” ไม่ถูกทำลายแม้เผชิญกับวิกฤติ ตรงกันข้ามกลับแข็งแกร่งและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

4.3 การเปรียบเทียบเชิงอุดมการณ์และการเล่าเรื่อง

บทวิเคราะห์นี้มุ่งเปรียบเทียบภาพตัวละครแม่เลี้ยงเดี่ยวในภาพยนตร์สั้น *StigMa Lea* และ *Kabut Semalam* โดยพิจารณาทั้ง **ความเหมือนและความต่าง** ในแง่ของอุดมการณ์ (ideological framing) และบริบทสังคมวัฒนธรรม เพื่อให้เห็นพลวัตของ “อำนาจในการเลือก” และอัตลักษณ์ของผู้หญิงมุสลิมในสังคมร่วมสมัย ในประเด็นต่อไปนี้

บริบทเมืองและชนบท: ความแตกต่างในการดำรงบทบาทแม่เลี้ยงเดี่ยว

ทั้ง *StigMa Lea* และ *Kabut Semalam* นำเสนอแม่เลี้ยงเดี่ยวภายในบริบททางพื้นที่ที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ เรื่องหนึ่งเกิดขึ้นในเมืองใหญ่ขณะที่อีกเรื่องเกิดขึ้นในชนบท ซึ่งส่งผลต่อโครงสร้างสังคม ค่านิยม และโอกาสในการใช้ “อำนาจในการเลือก” ของตัวละคร

ใน *StigMa Lea* ฉากเกิดขึ้นในเมืองใหญ่ของสิงคโปร์ที่ซึ่งโครงสร้างชายเป็นใหญ่มีความซับซ้อน มีการแข่งขันสูง และค่านิยมสมัยใหม่กดดันผู้หญิงให้ต้องพยายามนิยามสถานะของตนเองตลอดเวลา ลียาจิงต้องใช้กลยุทธ์ที่สอดคล้องกับ

ชีวิตเมือง มงหาอาซีฟ ทำงานดูแลลูกเอง ประกาศและแสดงความสามารถของตน ไม่พึ่งพาผู้ชาย สิ่งนี้สะท้อน “การทำหน้าที่แม่ เพื่อความอยู่รอดและการยืนยันอำนาจในการกำหนดชีวิตของตน” (mothering as survival & self-determination) ซึ่งท้าทายกรอบครอบครัวดั้งเดิม สอดคล้องกับงานวิจัยที่แสดงให้เห็นว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวแม้มีทรัพยากรจำกัด แต่ก็สามารถพัฒนากลยุทธ์การดูแลเลี้ยงดูลูกและรักษาศักดิ์ศรีของตนเอง (Hašková & Dudová, 2026)

ใน *Kabut Semalam* บริบทชนบทในมาเลเซียที่ค่านิยมประเพณีและศาสนาอิสลามมีบทบาทค่อนข้างเข้มข้น ชุมชนอาจมีความอนุรักษ์นิยม และการอยู่ในฐานะแม่เลี้ยงเดี่ยวอาจถูกตีตราทางสังคมได้ง่าย มัสตูราเลือกใช้แนวทางที่แสดงออกผ่านความสงบ ศรัทธา และการให้ความสำคัญกับครอบครัวโดยไม่พยายาม “แสดงโฉมใหม่ด้วยการทำลายกรอบ” แต่ใช้ชีวิตในขอบเขตที่สังคมยอมรับได้ แสดงให้เห็นว่า “อำนาจในการเลือก” ไม่ได้หมายถึงการปฏิเสธทุกอย่าง แต่สามารถปรับตัวและสร้างเส้นทางที่เหมาะสมกับบริบท

ดังนั้นบริบทเมืองและชนบทมีบทบาทสำคัญในการกำหนด “ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและสังคม” ที่แม่เลี้ยงเดี่ยวสามารถใช้เพื่อกำหนดชีวิตของตน พวกเขาสามารถสร้างครอบครัวและเลี้ยงดูลูกได้ด้วยตนเอง ผ่านการใช้อำนาจในการเลือกที่ปรับให้เข้ากับเงื่อนไขชีวิต ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่าภาพแม่เลี้ยงเดี่ยวในสื่อร่วมสมัยทั้งสื่อมวลชนหรือต่างวัฒนธรรม ไม่ควรถูกจำกัดหรือตีความผ่านมุมเดียว แต่ควรมองอย่างเปิดกว้างและยืดหยุ่นตามบริบทจริง

การไม่แต่งงานใหม่: การปฏิเสธกรอบนิยามผ่านผู้ชาย

ทั้งลิยาใน *StigMa Lea* และมัสตูราใน *Kabut Semalam* ต่างตัดสินใจไม่แต่งงานใหม่ แม้จะมีโอกาสก็ตาม การเลือกของลิยาเป็นการประกาศอิสรภาพจากการนิยามผู้หญิงผ่านบทบาทคู่ชีวิต และยืนยันว่าผู้หญิงสามารถมีตัวตนที่สมบูรณ์ได้โดยไม่ต้องมีผู้ชายมาเติมเต็ม สอดคล้องกับแนวคิดสตรีนิยมคลื่นลูกที่สามที่ให้คุณค่ากับความหลากหลายของรูปแบบครอบครัว และการที่ผู้หญิงมีสิทธิเลือกนิยามชีวิตตนเอง (Heywood & Drake, 1997; hooks, 2000)

ในทางตรงกันข้าม มัสตูราตัดสินใจไม่แต่งงานใหม่ด้วยเหตุผลเชิงศีลธรรมและศรัทธา โดยมุ่งธำรงเสถียรภาพของครอบครัว และหลีกเลี่ยงการแทรกแซงจากบุคคลที่สามในความสัมพันธ์แม่ลูก การตัดสินใจของเธอจึงตั้งอยู่บนฐานของพันธกิจอันศักดิ์สิทธิ์ที่พระเจ้ามอบหมายให้ดูแล ซึ่งถือเป็นความไว้วางใจจากพระองค์ในบทบาทของแม่ (Wadud, 1999)

การเลือกของทั้งสองตัวละครแสดงให้เห็นว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวสามารถเป็น “หัวหน้าครอบครัว” ที่มีอำนาจในการตัดสินใจและรับผิดชอบครอบครัวได้อย่างเต็มตัวโดยไม่ต้องมีคู่ชีวิตเพศชาย ซึ่งสนับสนุนแนวคิดที่ว่าความเป็นแม่และความสมบูรณ์ของผู้หญิงไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับโครงสร้างครอบครัวแบบเดิม

การเผชิญแรงกดดันซ้อนทับ: intersectionality ในบริบทมลายูมุสลิม

ลิยาซึ่งใช้ชีวิตในเมืองสิงคโปร์ต้องเจอกับแรงกดดันหลายมิติ ทั้งเพศ ศาสนา เชื้อชาติ และสถานภาพสมรส ตัวเลือกที่เธอมีจึงมักอยู่ภายใต้ข้อจำกัด หรือเป็น “การเลือกภายใต้ข้อจำกัด” เช่น การทำงานเป็นคนขับรถผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ แม้ไม่ใช่อาซีฟที่เป็นที่ยอมรับทางสังคมมากนัก แต่กลับเป็นทางออกเดียวของเธอในการดูแลลูกและรักษาเสถียรภาพส่วนตัว

มัสตูราเผชิญแรงกดดันในลักษณะต่างกัน เธอเป็นผู้หญิงในสังคมชนบทที่สูญเสียสามีและเป็นแม่ของเด็กพิเศษ โครงสร้างครอบครัวและชุมชนล้อมรอบตัวเธอเต็มไปด้วยความคาดหวังแบบดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม เธอเลือกจะไม่ได้ออบความคาดหวังนั้นด้วยการเจียบและเลี้ยงดูลูกอย่างสงบในแบบของเธอ เธอยืนยันศักดิ์ศรีผ่านการปฏิบัติศาสนกิจ เช่น การละหมาด การอ่านอัลกุรอาน และการพูดอย่างนุ่มนวล

การใช้อิสลามเป็นแหล่งพลังไม่ใช่ข้อจำกัด

สิ่งสำคัญคือทั้งสองตัวละครไม่มองศาสนาอิสลามเป็นข้อจำกัด แต่เป็นพลังในการกำหนดทิศทางชีวิต ทั้งลียาและมัสตูราใช้หลักศาสนาในการสร้างจริยธรรมและเป็นเข็มทิศนำทางในการดำรงอยู่ ตัวอย่างเช่น ลียาที่แม้จะไม่ได้แสดงออกทางศาสนาอย่างชัดเจน แต่ก็สะท้อนคุณค่าของอิสลามผ่านความรับผิดชอบและการเสียสละเพื่อครอบครัว ขณะที่มัสตูราแสดงความรู้สึกเศร้าอย่างเด่นชัด และใช้การปฏิบัติศาสนกิจเป็นพื้นที่ปลอดภัยที่หล่อเลี้ยงทั้งจิตวิญญาณและความมั่นคงของครอบครัว ดังที่ Mahmood (2005) เสนอว่า อำนาจในการเลือกของผู้หญิงในบริบทมุสลิมไม่จำเป็นต้องมาในรูปแบบของการต่อต้านอย่างเปิดเผยเสมอไป หากแต่อาจปรากฏผ่านการยืนยันศรัทธา และการดำรงอยู่ในกรอบจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง

นิยามใหม่ของ “แม่” และการขยายความหมายของครอบครัว

ภาพแม่ใน *StigMa Lea* และ *Kabut Semalam* ล้วนท้าทายความเข้าใจเดิมเกี่ยวกับ “ความเป็นแม่” และ “ครอบครัวสมบูรณ์” อย่างชัดเจน ลียาเป็นแม่ที่เลี้ยงลูกและหาเลี้ยงชีพเพียงลำพังในเมืองใหญ่ ขณะที่มัสตูราก็เลี้ยงลูกตามลำพังพร้อมกับหล่อหลอมลูกผ่านศรัทธาและคุณธรรม โดยเธอและลูก ๆ ช่วยกันทำงานเพื่อยังชีพในบริบทชนบท ทั้งสองตัวละครต่างสร้างความหมายใหม่ให้กับบทบาทของแม่ที่ไม่จำเป็นต้องมีคู่สมรสเพศชายเป็นองค์ประกอบ ความสำเร็จในการเลี้ยงดูลูกของพวกเขาไม่ได้เกิดจากโครงสร้างครอบครัวแบบเดิม แต่เกิดจากศักยภาพในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี สติปัญญา และการหล่อหลอมลูกผ่านความรัก ศรัทธา และคุณธรรม แนวคิดนี้สอดคล้องกับสตรีนิยมคลื่นลูกที่สามที่สนับสนุนให้สังคมยอมรับความหลากหลายของครอบครัว และไม่ตัดสินผู้หญิงจากโครงสร้างครอบครัวแบบเดิม (Heywood & Drake, 1997)

ภาพรวม: สตรีนิยมสากลบรรจบกับสตรีนิยมอิสลาม

ในท้ายที่สุด การเปรียบเทียบระหว่าง *StigMa Lea* และ *Kabut Semalam* แสดงให้เห็นว่า แนวคิดสตรีนิยมสากลและสตรีนิยมอิสลามไม่จำเป็นต้องขัดแย้งกันเสมอไป หากแต่สามารถเสริมพลังซึ่งกันและกันผ่านความเข้าใจบริบท ตัวละครทั้งสองเป็นตัวอย่างของผู้หญิงที่มี “อำนาจในการเลือก” แม้จะอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่แตกต่าง และเป็นหลักฐานของการเปลี่ยนแปลงทางความคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้หญิงในสังคมมลายูมุสลิมร่วมสมัย (Hall, 1997; Mohanty, 2003)

5. อภิปรายผล

ภาพตัวละครแม่เลี้ยงเดี่ยวใน *StigMa Lea* และ *Kabut Semalam* เปิดพื้นที่ให้เข้าใจความซับซ้อนของอัตลักษณ์หญิงมุสลิมในบริบทมลายูร่วมสมัย ผ่านการเล่าเรื่องที่สะท้อนการต่อรอง ความเจ็บปวด และพลังของการตัดสินใจด้วยการใช้กรอบแนวคิดสตรีนิยมคลื่นลูกที่สามร่วมกับสตรีนิยมอิสลาม ผู้วิจัยวิเคราะห์ลักษณะของ “อำนาจในการเลือก” ที่แตกต่างแต่มีคุณค่าในแบบของตน การศึกษานี้มิได้เพียงยืนยันพลังของกรอบทฤษฎีที่มีอยู่เดิม แต่ยังชี้ให้เห็นถึง “พื้นที่ปะทะประสาน” (productive tensions) ระหว่างสตรีนิยมตะวันตกกับสตรีนิยมในโลกมุสลิม ซึ่งสามารถหล่อหลอมความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับประสบการณ์ของผู้หญิงมลายูในฐานะแม่เลี้ยงเดี่ยว

จุดเด่นที่สำคัญคือ การที่ทั้งลียาและมัสตูราปรากฏในบริบทที่ต่างกันอย่างชัดเจน ลียาดำรงชีวิตในสังคมเมืองสมัยใหม่ของสิงคโปร์ ขณะที่มัสตูราอยู่ในชนบทของมาเลเซีย แต่กลับต้องเผชิญกับแรงกดดันและการตีตราในลักษณะคล้ายคลึงกัน ความแตกต่างเชิงบริบทนี้จึงไม่ใช่เพียงฉากหลังของเรื่อง แต่เป็นปัจจัยสำคัญที่หล่อหลอมรูปแบบของ “อำนาจใน

การเลือก” และการเล่าเรื่องในแต่ละเรื่อง เช่น ลียาแสดงออกถึง “อำนาจในการเลือก” ผ่านการประกาศตนว่าเป็น “single mom” การปฏิเสธคำว่า “janda” เป็นการเปลี่ยนกรอบนิยามชีวิตจากความเป็น “หญิงที่ถูกทิ้ง” ไปสู่ “แม่ที่เลือกเดินทางของตนเอง” และยังสะท้อนอิทธิพลของแนวคิดสตรีนิยมคลื่นลูกที่สามที่ยืนยันสิทธิในการยอมรับความหลากหลายและ อัตลักษณ์ที่ซ้อนทับหลายชั้น

ในทางกลับกัน มัสตุราเลือกตอบสนองต่อแรงกดดันผ่านความเจ็บ สงบ และการยึดมั่นในศรัทธาอิสลาม กลยุทธ์นี้สะท้อนแนวคิด “การต้านทานที่นุ่มนวล” ซึ่งไม่ใช่การเผชิญหน้ากับโครงสร้างอำนาจโดยตรง แต่เป็นการยืนยันศักดิ์ศรีผ่านการดำรงอยู่ที่มั่นคงและการเลี้ยงดูลูกให้เป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณค่าในตนเอง ความเจ็บของมัสตุราจึงไม่ใช่การยอมจำนน แต่เป็น “อำนาจในการเลือก” ในแบบสตรีนิยมอิสลามที่อิงบนความศรัทธาแบบสัมพันธ์ การมีศรัทธาและความรับผิดชอบต่อครอบครัวเป็นศูนย์กลางการกระทำ

ประเด็นที่ทั้งสองเรื่องมีร่วมกันและน่าสนใจยิ่งคือ “การเลือกที่จะไม่แต่งงานใหม่” แม้จะมีโอกาสและแรงกดดันจากสังคม ใน *StigMa Lea* การไม่แต่งงานใหม่คือการประกาศเสรีภาพจากกรอบที่นิยามผู้หญิงผ่านผู้ชาย เป็นการยืนยันว่า “ความเป็นแม่” ไม่จำเป็นต้องยึดโยงกับสามีหรือครอบครัวในความหมายดั้งเดิม ขณะที่ใน *Kabut Semalam* การเลือกไม่แต่งงานใหม่คือการปกป้องเสรีภาพของครอบครัว และเป็นภาวะศรัทธาที่นำพาสู่การเลี้ยงดูอย่างมั่นคง ทั้งสองกรณีนี้สะท้อนความเข้าใจเรื่อง “อำนาจในการเลือก” ที่แตกต่าง แต่เท่าเทียมกันในคุณค่าทางจริยธรรมและศาสนา

ในระดับทฤษฎี บทวิเคราะห์นี้ยังเปิดให้เห็น “จุดตึงเครียดและการเสริมกัน” ระหว่างสตรีนิยมคลื่นลูกที่สามกับสตรีนิยมอิสลาม สตรีนิยมคลื่นลูกที่สามยืนยันความหลากหลายและสิทธิในการนิยามตนเอง ขณะที่สตรีนิยมอิสลามมองศรัทธาและบทบาทแม่ในฐานะศักดิ์สิทธิ์และมีความหมายเชิงศาสนา การที่ตัวละครแต่ละคนใช้ทั้งเสียง (voice) และความเงียบ (strategic silence) เป็นเครื่องมือของ “อำนาจในการเลือก” จึงสะท้อนให้เห็นว่า “การกระทำการของผู้หญิงมุสลิม” มิได้มีเพียงรูปแบบเดียว หากแต่อยู่บนฐานของบริบท เป็น “สตรีนิยมที่เน้นบริบท” (contextual feminism) ที่ให้ความสำคัญกับบริบทท้องถิ่น ศาสนา และโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่แตกต่างกัน

เมื่อพิจารณาร่วมกับสื่อมลายูร่วมสมัยในวงกว้าง ยังพบว่าภาพของแม่เลี้ยงเดี่ยวเริ่มปรากฏในฐานะ “ผู้มีอำนาจตัดสินใจ” มากกว่าจะเป็น “ผู้ถูกช่วยเหลือ” เช่นในละครโทรทัศน์และซีรีส์ของมาเลเซียและสิงคโปร์ หลายเรื่องที่นำเสนอแม่เลี้ยงเดี่ยวในฐานะผู้นำครอบครัว มีศักดิ์ศรี และสามารถจัดการชีวิตได้อย่างมั่นคงโดยไม่ต้องพึ่งพาผู้ชาย แนวโน้มนี้ชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อแม่เลี้ยงเดี่ยวกำลังเกิดขึ้นในระดับวัฒนธรรม โดยเฉพาะในบริบทสื่อที่เริ่ม “เล่าเรื่องของผู้หญิง” ผ่านมุมมองที่ให้เกียรติและยอมรับความหลากหลายของชีวิตผู้หญิง

นอกจากนี้การวิเคราะห์ยังเผยให้เห็นลักษณะของ “แรงกดดันซ้อนทับ” ที่ซ้อนทับกันหลายชั้น ทั้งเชื้อชาติ ศาสนา ชนชั้น และสถานภาพสมรส ลียาต้องเผชิญแรงกดดันจากการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวในเมืองใหญ่ที่ยังต้องเผชิญกับความคาดหวังทางศาสนาและชาติพันธุ์ ขณะที่มัสตุราเผชิญกับภาวะทับซ้อนในฐานะแม่หม้ายในชนบทที่ต้องเลี้ยงลูกพิเศษ การเลือกของทั้งคู่จึงอยู่ภายใต้เงื่อนไขของ “การเลือกที่มีข้อจำกัด” ไม่ใช่เสรีภาพสมบูรณ์ แต่เป็นการใช้ศักยภาพที่มีอยู่เพื่อสร้างความมั่นคงในครอบครัวอย่างเต็มกำลัง

ภาพของแม่เลี้ยงเดี่ยวในภาพยนตร์ทั้งสองเรื่องจึงไม่ได้เสนอให้เห็นเพียง “ผู้หญิงที่อยู่รอด” แต่คือ “ผู้หญิงที่นิยามชีวิตด้วยตนเอง” ผ่านศรัทธา จริยธรรม และความรักต่อลูก ความเป็นแม่ในที่นี้จึงไม่ได้ผูกติดกับการมีสามี หากแต่ผูกกับการกักในการอบรม ดูแล และส่งผ่านคุณค่าไปสู่ลูก การที่ลูกของลียาและมัสตุราเติบโตอย่างมีคุณภาพในบริบทที่ลำบากเป็นข้อพิสูจน์ถึงความเป็น “แม่ในฐานะผู้นำ” ซึ่งไม่จำกัดอยู่แค่ครอบครัวแบบดั้งเดิม

สุดท้าย การศึกษานี้เสนอข้อถกเถียงใหม่ว่า “อำนาจในการเลือกของผู้หญิงมุสลิม” มิได้มีรูปแบบเดียว หากแปรเปลี่ยนไปตามบริบท สังคม ศรัทธา และวัฒนธรรมท้องถิ่น การเปรียบเทียบเชิงอุดมการณ์ระหว่างสองเรื่องจึงไม่เพียงเผยให้เห็นภาพแม่เลี้ยงเดี่ยวในฐานะปัจเจกผู้มีอำนาจเลือกเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นถึง “อัตลักษณ์ที่กำลังก่อร่าง” ในสังคมมลายูมุสลิม

ร่วมสมัยที่กำลังขับเคลื่อนจากการผลิตซ้ำภาพผู้หญิงในฐานะเหยื่อ ไปสู่ภาพของ “ผู้กำหนดความหมายของชีวิตตนเองและครอบครัว” ด้วยพลังศรัทธา ภาษา และจินตนาการใหม่ทางวัฒนธรรม

6. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า ภาพตัวละครแม่เลี้ยงเดี่ยวใน *StigMa Lea* และ *Kabut Semalam* มิได้เป็นเพียงการนำเสนอเรื่องราวส่วนตัวของผู้หญิงมุสลิมสองคนในสองบริบท แต่คือการเปิดพื้นที่ให้มองเห็นพลวัตของอำนาจ อัตลักษณ์ และศรัทธาในสังคมร่วมสมัย การวิเคราะห์ผ่านกรอบสตรีนิยมคลื่นลูกที่สามและสตรีนิยมอิสลามเผยให้เห็นว่า แม่เลียและ มัสตูราจะแตกต่างกันทั้งด้านพื้นที่ บริบท และแนวทางการใช้ชีวิต แต่ต่างก็แสดง “อำนาจในการเลือก” ที่มีความหมายลึกซึ้งในแบบของตน ไม่ว่าจะผ่านการเผชิญหน้าหรือความเงียบ ไม่ว่าจะยึดแนวคิดอิสระสมัยใหม่หรือหลักศาสนา พวกเธอล้วนเลือกดำรงอยู่ด้วยศักดิ์ศรีและความรับผิดชอบ

นอกจากนี้บทวิเคราะห์ยังเสนอว่า ภาพของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสื่อร่วมสมัยกำลังเปลี่ยนผ่านจาก “ผู้หญิงที่ต้องได้รับการเติมเต็ม” ไปสู่ “ผู้หญิงที่มีอำนาจและคุณค่าในตัวเอง” แนวคิด “แม่ในฐานะผู้นำ” และ “การเป็นแม่เพื่อความอยู่รอดและการกำหนดชีวิตตนเอง” เป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำลายค่านิยมครอบครัวแบบเดิม และเสนอภาพของผู้หญิงที่มีบทบาททั้งทางสังคม จริยธรรม และศาสนาอย่างเต็มภาคภูมิ การศึกษานี้จึงไม่เพียงเป็นการวิเคราะห์สื่อ แต่ยังเป็นการยืนยันว่าเสียงและความเจ็บของผู้หญิงมุสลิม สามารถเป็นพื้นที่ของพลัง ความหมาย และการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมได้อย่างลุ่มลึก

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาต่อไป ได้แก่ ขยายขอบเขตการศึกษาไปยังสื่ออื่น ๆ เพื่อสะท้อนความหลากหลายของประสบการณ์แม่เลี้ยงเดี่ยว ศึกษามุมมองของตัวละครชายและสังคมรอบข้าง และศึกษาภาพยนตร์ จากประเทศมลายูอื่น ๆ

รายการอ้างอิง

ภาษาต่างประเทศ

- Abu-Lughod, L. (2002). Do Muslim women really need saving? *American Anthropologist*, 104(3), 783–790.
<https://doi.org/10.1525/aa.2002.104.3.783>
- Ahmad Faisal, & Ayuni Zamani. (2025, February 28). *Kabut Semalam [Remastered]*. Based on a story by Tengku Alif. [Video]. YouTube. <https://youtu.be/XI8-RUfxuz0>
- Ainurliza Mat Rahim, Dini Farhana Baharudin, Norazirawati Ahmad, Siti Norbaya Mat Yaakob, & Mohd Faizal Kasmani. (2017). The image of Malay women in the media: A study on femininity in Wanita magazine. In *Proceedings of the Melaka International Conference on Social Sciences*, July 2017, Melaka, Malaysia.
- Ali, K. (2006). *Sexual ethics and Islam: Feminist reflections on Qur'an, hadith, and jurisprudence*. Oneworld.
- Anwar, Z. (2001). The struggle for women's rights within the religious framework: The experience of sisters in Islam. In C. Barlow (Ed.), *Modern Malaysia in the global economy: Political and social change into the 20th century* (pp. 178–188). Edward Elgar Publishing.
- Barlas, A. (2002). *"Believing Women" in Islam: Unreading Patriarchal Interpretations of the Qur'an*. University of Texas Press.
- Buto, Z. A., Muhibuddin, M., & Taufiq, T. (2025). Nurturing resilient women: Single parents from the perspective of Islamic education. *Saree: Research in Gender Studies*, 7(2), 137–151.
<https://doi.org/10.47766/saree.v7i2.6326>
- Chee, N. Y. (2007). *Gender equality in Malaysia: Islamic feminism and sisters in Islam* [Master's thesis]. Lund University.
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241–1299. <https://doi.org/10.2307/1229039>
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. Sage.
- Hašková, H., & Dudová, R. (2026). Navigating intensive motherhood: Inventiveness and agency among low-income single mothers. *Socialině teorija, empirija, politika ir praktika*, 32, 8–29.
<https://doi.org/10.15388/STEPP.2026.32.1>
- Heywood, L., & Drake, J. (Eds.). (1997). *Third wave agenda: Being feminist, doing feminism*. University of Minnesota Press.
- Hooks, b. (2000). *Feminism is for everybody: Passionate politics*. South End Press.
- Intan Hashimah Mohd Hashim, Azman Azwan Azmawati, & Noraida Endut. (2015). Stress, roles and responsibilities of single mothers in Malaysia. *SHS Web of Conferences*, 18, Article 03003.
- Mahmood, S. (2005). *Politics of piety: The Islamic revival and the feminist subject*. Princeton University Press.

- Mastura Muhammad. (2019). The representation of Malay-Muslim women's identity in contemporary Malaysian cinema. *Asian Journal of Media and Communication*, 2(1), 15–20.
<https://doi.org/10.20885/asjmc.vol2.iss1.art2>
- Mohanty, C. T. (2003). *Feminism without borders: Decolonizing theory, practicing solidarity*. Duke University Press.
- Moll, Y. (2010). “People Like Us” in pursuit of God and rights: Islamic feminist discourse and the struggle for Muslim women's rights. *Journal of International Women's Studies*, 11(1), 96–113.
- Nahumury, A. P., Tania, A. S. R., Nugraha, N., & Antony, R. (2024). The representation of single mother's dual role in “Ibu Ora Sare” short film (Charles S. Peirce semiotic analysis). *Jurnal Komunikasi dan Media*, 5(1). <https://doi.org/10.24167/jkm.v5i1.12158>
- Parker, L., Riyani, I., & Nolan, B. (2016). The stigmatisation of widows and divorcees (janda) in Indonesia, Malaysia and Singapore. *Asian Studies Review*, 40(4), 589–605.
<https://doi.org/10.1080/13639811.2015.1111647>
- Scott, J. C. (1985). *Weapons of the weak: Everyday forms of peasant resistance*. Yale University Press.
- Sehlikoglu, S. (2018). Revisited: Muslim Women's agency and feminist anthropology of the Middle East. *Contemporary Islam*, 12, 73–92. <https://doi.org/10.1007/s11562-017-0404-8>
- Seri Jaes, dir. (2023, May 17). *StigMa Lea [Mother's Day Telemovie]*. YouTube. [Video]. <https://youtu.be/vwxtP44mq3Y>
- Siti Zobidah Omar, Maizatul Haizan Mahbob, & Mus Chairil Samani. (2021). The future of Muslim women behind the scenes of the Malaysian TV industry. *Jurnal Komunikasi: Malaysian Journal of Communication*, 37(1), 1–18.
- Wadud, A. (1999). *Qur'an and woman: Rereading the sacred text from a woman's perspective*. Oxford University Press.
- Walker, R. (Ed.). (1995). *To be real: Telling the truth and changing the face of feminism*. Anchor Books.